

JIŘÍ HEJDA

Michal

ŽIL JSEM
ZBYTEČNĚ

Myslím, že každý jádro je
„Žil jsem zbytečně“ od Jiřího
Hejdy jsou nesmírně důležité
ne-li pro nic jiného, tak aspoň
proto, že pomáhají udržovat
to, čemu se říká „paměť
národa“. Bez paměti není
kontinuita a bez kontinuity
není identity.

Václav Havel _____
♡

Machart

copyright © heirs, 2010
cover © Kameel Machart, 2010
ISBN 978-80-90431-4-3

JIŘÍ HEJDA

Jiří Hejda s manželkou Louisou před vilou v Praze na Čibulce (40. léta)

ŽIL JSEM ZBYTEČNE

Foto na titulní straně obálky: Výřez z fotografie z vyhlášení 1. pětiletého plánu v Ústřední plánovací komisi dne 1. října 1947. Zleva K. Gottwald, Dr. Jiří Hejda a ing. Hauptmann.

Foto na zadní straně obálky: Dr. Jiří Hejda kolem roku 1945.

Foto na hřbetu obálky: Dr. Jiří Hejda před soudem 1. června 1950.

Foto na přední předsádce: Kopie z dobového tisku s titulem „Kde končí zrada“ (červen 1950).

Foto na zadní předsádce: Negativ dopisu z Leopoldova s SOS ze 12. července 1952, do něhož zašifroval volání o pomoc: „hlad, týrání, samota, sos“.

V roce 1953 jsem se na jednom pankráckém komandu potkal se spisovatelem Janem Zahradníčkem, Františkem Křelinou a Josefem Knapem a se známými nakladateli Kuncířem a Bernauem. Už jsem se o tom mnohokrát zmínil především kvůli tomu, aby naše literatura i její vykladači věděli, že například, Jan Zahradníček byl člověk – navzdory svému poznamenání – plný slunce a sršící pohody. Samozřejmě, že to bylo především díky jeho pevné a hluboké víře, taky však proto, že měl bohatou zkušenost o mocné síle nadhledu, optimismu a přesvědčení, že se nejen vrátíme, ale že se někteří z nás - dokonce - dočkají i konce komunismu. Mě vyléčil ze spalující nenávisti a touhy se jednou komunistům strašlivě pomstít za všechno, co provedli s mou rodinou, jak kvůli nim zemřel můj dědeček, jak zavřeli mého otce, bratra a z maminky (a o dvacet let později i z mé ženy) udělali štvance. Jednou jen tak mimochodem mi řekl, že bych se tohoto poznamenání měl co nejdříve zbavit. Protože jinak budu já sám proní obětí té své nenávisti. Sblížil jsem se s nimi natolik, že – ač o generaci mladší – jsem si s nimi mohl tykat. Díky čemuž jsem se opovážil přiznat, že taky chci být spisovatelem (i proto, že Zahradníček byl můj milovaný básník a Křelina s Knapem mí milovaní ruralisté). A když mi to neovymluví, poukazující na své odsouzení, dostal jsem od nich cenné rady. Jedna byla od Jana Zahradníčka: protože se hned tak nedostanu k tužce, natož papíru, všechno, co vytvořím, si musím pamatovat. A je logické, že verše se pamatují líp.

Nikdy jsem se nepovažoval za básníka, a přesto – právě díky Janovi – jsem napsal knížku básní, která o mnoho let později vyšla pod názvem *Za plotem*. A nemusím se za ni stydět.

Proto, když se mi v šedesátých letech dostaly do ruky „Sonety zpívané šepetem ve stínu šibenice“ Jiřího Hejdy, okamžitě jsem věděl a dovedl si představit, co všechno se muselo přihodit, aby se naprostý nebásník mohl neustálým memorováním svých veršů, k nimž přidával další a další do toho úžasného věnce sonetů, stal básníkem jenom proto, aby se ubránil svému vězňením a svým vězením. A svým věznitelům. A nebezpečí, že přijde o rozum.

Četl jsem od Jiřího Hejdy všechno: *Útěk* (který dodnes čeká na zfilmování), *V pasti*, *Čechy*, *Tvoář domova*, až po *ŽIL JSEM ZBYTEČNĚ*.

Co k tomu dodat? Že Jiří Hejda „NEŽIL ZBYTEČNĚ“. Na rozdíl od mnoha jiných.

Jiří Stránský

v Praze 6. srpna 2010

ZA CÍSAŘE PÁNA A JEHO RODINU

(1914 – 1918)

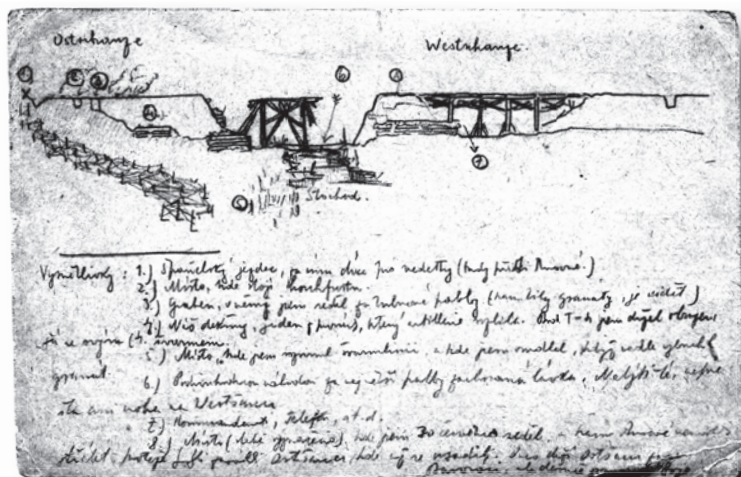
Tепрве začíná svítat, ale bude překrásné ráno. Ani ne za hodinu vyjde slunce, které se už hlásí blednoucím pruhem oblohy právě před námi, na východě, kde před klidnou linií lesa jsou ruské zákopy. Přišli jsme sem, já a mých dvacet lidí, těsně před půlnocí vystřídat feldvachu, která končila službu. Máme tedy teď v červenci, kdy jsou noci krátké, sotva tři hodiny za sebou.

„Je tu klid,“ řekl mi lajtnant od minometné skupiny, která má svoje stanoviště pár kroků před námi. „Ráno si půjdou Rusové do Stochodu pro vodu. Na ty se nestřílí. Nemají zbraně. Oni také nestřílejí.“

Zabydleli jsme se v zákopu, který je vyhlouben napříč železničního náspu, asi dvacet metrů pod východním předmostím rozbitého železničního mostu. Přes Stochod je z prken položena provizorní lávka. Linie rakouské fronty je asi pět metrů za západním břehem říčky, na nepatrné písčité výšince. Dál už jsou jen bažiny s ostrůvky porostlými vrbami a olšemi. Tvoříme tady předsunutou polní stráž, jsme vlastně jedinými vojáky rakouské armády, kteří jsou na břehu za řekou. Asi sto kroků před námi

jsou Rusové. Patrně také nějaká předsunutá polní stráž, ale nevíme o nich. Fronta je klidná, nestřílí se. Uvidíme je tedy ráno, až si půjdou pro vodu.

Zákop je úzký, vysoký jen tak, aby se v něm trochu sehnutý člověk mohl skrýt, nad hlavou jsou dosud položeny koleje. Vpravo i vlevo jdou po příkrém náspu přístupové cesty nechráněné před nepřítelem, těsně pod náspem u řeky je velká dřevěná kůlna. Patrně sloužila za sklad nářadí pro udržování mostu.

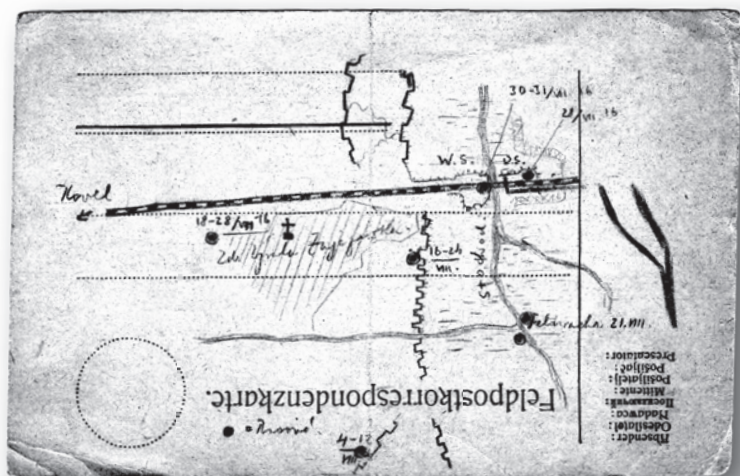

Nákres s vysvětlivkami frontové situace u železničního mostu přes Stochod poblíž Kovelu na rusko-rakouské frontě v létě 1916

Prohlížím si to vše zvědavě, protože jsem přijel do pole teprve před několika dny přímo od kádru z Litoměřic. Jsem jednoletý dobrovolník, svobodník zeměbranceckého pluku č. 9, což je pluk převážně německý, rekrutovaný ze severních Čech. V důstojnické škole v Jablonci nad Nisou jsme byli tři Češi a německou nepřízeň jsme cítili na každém kroku. Já sám ještě nejméně, protože mluvím dobře německy a německou literaturu, umění a hudbu jsem znal z celé důstojnické školy nejlépe, daleko lépe, než všichni ostatní frajvilici – ponejvíce učitelé, rodilí Němci.

Tím, že jsem jim otloukal o hlavu citáty z Fausta, jsem si získal jejich respekt. Jeden z nich je dokonce spisovatel a píše prý román, kde vystupují i já pod svým skutečným jménem.

Přijeli jsme asi před týdnem přes Kovel a Povorek, kde jsme vystupovali, protože dále už vlak nejede, a ještě v noci jsme šli až do vesnice Zajačovky, kde jsme se ubytovali. Vesnice! Pár komínů, které trčí ze spálenišť, uprostřed poměrně zachovalá cerkev. Tady mezi zbořenými ploty zahrad, ohořelými trámy, zá-

Plánek frontové situace u železničního mostu přes Stochod poblíž Kovelu na rusko-rakouské frontě v létě 1916 (na poštovním korespondenčním lístku)

hony zeleniny a hromadami písku jsme si vykopali zákopy. No, to přeháním. Ty díry, do kterých jsme se zavrtali, aby nás nebylo hned vidět, to přece nejsou zákopy. Jsou to jen mělké jámy, připláčeš-li se k zemi, máš schováno i uši, ale víc to není. Ještě štěstí, že neprší. Jinak by to bylo strašné, protože Zajačovka stojí vlastně v samém blátě, obklopena borovými a březovými lesy, sotva kilometr od Stochodu, který se na jaře patrně rozvodní, takže dosáhne až sem. Zatím je to strouha – trochu lepší Botič.

Fronta je klidná, ale hned druhý den, po tom, co jsme sem přišli, jsem dostal „křest ohněm“, když z ničeho nic na nás začalo střílet ruské dělostřelectvo. Napřed to vypadalo docela nevinně. Na východním obzoru se jako veliká tlačěnka objevil upoutaný balon. Senzace! Všichni jsme se vyhrnuli podívat se na ten zážrak. To byla chyba. Najednou slyšíme nad hlavou rostoucí hukot, který se změnil v pronikavý jek, a vzápětí asi padesát metrů za námi vyletěla do povětří fontána černé země a ozvala se detonace. Ruské osmnáctky! Hned nato se vše opakovalo a druhá detonace vyrovnala půdu asi padesát kroků před námi. Problesklo mi hlavou, co jsem se učil v důstojnické škole: zastřelují se, třetí rána půjde doprostředka – na nás. Vyletěl jsem ze svého místa a utíkal kupředu. Ale už se blížil hukot granátu, proto jsem se rozplácl na zem a zaryl tvář do trávy. Třetí detonace mě ohlušila, cítil jsem, že na mě padá hlína, ale jinak se nic nestalo. Hned jsem vyskočil a běžel ještě víc kupředu, ale Rusové už nevystřelili. Přesto se mi strachem zapotila střeva a dostal jsem průjem. Když jsem pátral po okolí, čím bych se utřel, uviděl jsem na dosah ruky nějaký ohořelý kus papíru. Sáhl jsem po něm, ale zarazil jsem se. Byl to vytržený list popsany hebrejským písmem. Pravděpodobně z modlitební knihy. Vytřel jsem se travou a hebrejský text jsem složil do náprsní kapsy.

Teď jsem si na to vzpomněl. Jsem trochu pověřivý. Ne moc a ne vždycky. Ale že mi v okamžiku, kdy se poprvé ocitnu v ohni, přijde do ruky hebrejská modlitba, zdálo se mi přece jen zvláštní. Louisa je přece Židovka. A teď mi napadá, že dnes je 20. červenec! Louisiny narozeniny. Dnes je jí právě dvacet let. Mimoděk jsem se podíval na nebe. Ne, už Kassiopeiou nevidím. To je naše souhvězdí. Každý večer je vyhledávám, dívám se na dvojité W a naše zraky se tam sejdou, protože Louisa se v Lidkovicích dívá také. Vždy v osm hodin. Napadlo mě sice, že pokud jsem byl v Litoměřicích nebo ve škole v Jablonci, mohly se tam naše zraky sejít, ale Zajačovka je nějakých šest set kilometrů dále na východ a i když jdou hodinky stejně, vidí ji ona jinde než já.

Už se rozednívá. Vybledlé nebe přede mnou na východě se začíná barvit do růžova. Jitřní nálada z Griegovy suity k Peer Gyntovi. Zní mi v uších, protože jsem ji hrál u Mikeše a u Heřmana, kde jsem se učil na klavír. Grieg se mi líbí – také to tesk-

né Dernier printemps... Kdypak se zase dostanu ke klavíru? Na lukách při Stochodu leží řídká mlha. Tak daleko, kam mohu dohlédnout. Dívám se bezstarostně, protože fronta je klidná. Tady se nestřílí. Už dlouho se nestřílí, kromě občasných přestřelek artilerie. Rakousko-německá vojska prolomila ruskou frontu a zatlačila nepřítele daleko do ruského vnitrozemí. Brusilov se pokusil o protiútok, došlo k bojům na Stylu, rakouská fronta se trochu prohnula, ale dnes jsme už zase na postupu. Nezajímá mě to, protože zatím není naděje na konec války a to je to jediné, oč mám zájem. Před dvěma roky jsem maturoval, na právnickou fakultu jsem šel už za války a ve druhém semestru mě odvedli. Loni na podzim jsem rukoval.

A přece bych si chtěl vzít Louisu, kterou jsem poznal loni na jaře, tehdy v Hlaholu, když kolega Benhart – pod pseudonymem Hart – recitoval Bezručě. Po recitálu jsem ji doprovázel domů a ptala se mě na E. T. A. Hoffmanna, o kterém jí dal Arne Laurin nějakou svoji studii. Laurin se pokouší něco vydat, ale zatím mu to nevychází, měl nějaké nepříjemnosti, kdosi ho obvinil z plagiátu. Vím jen, že přeložil *Der Ring für meine Geliebte*¹ od Hilberta do němčiny. Louisa mě s ním seznámila – chodí za ní a nadbíhá jí na promenádě – takže jsme šli jednou společně a já si ho dobíral. Měl jsem dojem, že se vytahuje.

A co vlastně dělají Rusové, že si dosud nejdou pro vodu? Vyhlížím je, povídáme si s kluky – je mi svěřen asi stejný počet Čechů jako Němců a dva Rusíni. Bůhvíjak se přিপletli k devátým. Patrně rozbili jejich pluk a zbytky rozstrkali, kam se dalo. Jsou to chudáci, nikdo jim nerozumí, oni také nikomu nerozumějí, neumějí číst ani psát, a tak sedí jen vedle sebe, koukají se bez zájmu kolem, nevědí, proč tu jsou a co se od nich chce. Kanonenfutter. Pokouším se s nimi navázat hovor „armádní slovanskou řečí“. Typické pro Rakousko, kde existuje pouze němčina, maďarština, itaština a armeeslavisch. Univerzální slovanská řeč, kterou se důstojníci dorozumívají s Čechy a Poláky právě tak jako s Chorvaty, Slovinci, Rusíny a Slováky. Nerozumějí mi. Nechám toho a prohlížím si zákop. Bude-li v poledne horko – a vypadá to tak – upečeme se tu, protože nikde není kousek stínu. Je otázka, bude-li

1 **Der Ring für meine Geliebte (něm.)** Prsten pro mou milovanou.

možné chodit za dne pro vodu do řeky. Menáž bude přirozeně až v noci, až se vrátíme k pluku, ale s tím počítáme, i v Zajačovce je menáž až večer, po setmění.

Zdá se mi však, že slyším nějaké bubláni. Asi jako když se vaří brambory. Zdaleka to zní. Na bouřku to nevypadá, protože to bublá nepřetržitě. I moji hoši už si toho všimli a poslouchají. Tady v kraji, který se zdá být liduprázdný, ačkoli je nácpan armádami dobře poschovávanými v březových a borových lesích, ve vzdálenosti asi pět kilometrů vrubících po obou stranách Stochodu, tady je každý zvuk nápadný a zdaleka slyšitelný. Vždyť slyšíme i přesuny vojenských oddílů, které jdou spojovacími zákopy; slyšíme rachotit esšálky zavěšené na opascích vedle bajonetů. Ale tohle vzdálené bubláni je docela nové, nezvyklé. A zdá se, jako by se blížilo. Dívám se na hodinky: několik minut po páté.

V tom okamžiku nám zasviští nad hlavou série granátů, takže mimoděk skrčíme hlavy, a za pár vteřin se ozvou detonace. Za námi. Střílejí tedy Rusové. Nebylo by to nic divného, protože občas přece vystřelili pár ran téměř každý den. Ale nemám čas to ani domyslet, když mi nad hlavou hučí další série a ještě jedna, a v okamžiku se otevírá pravé peklo. Bubláni vařených brambor se mění v bubnovou palbu, která otřásá celou frontou několika desítek kilometrů podél Stochodu, a mně se zdá, jako bychom byli právě v jejím středu. Zároveň ale zaštekne zcela blízko baterie děl s nízkou balistickou křivkou. Jsou prý japonského původu a baterie jsou umístěny přímo v přední linii. Jsou zaměřeny speciálně na nás. Na mě a mých dvacet chlapců, kteří tvoříme předsunutou plní stráž. A teď si teprve uvědomuji, proč nás nasadili, že teprve včera jsme odešli ze Zajačovky do přední linie, do zákopů, a já mám tu smůlu, že mě vystrčili ještě více kupředu. Protože chtějí-li Rusové postupovat, musí jít jedinečně po železniční trati, po náspu, který je asi šest metrů nad ostatním terénem, protože všude kolem dokola jsou víceméně močály Stochodu.

Bum, bum, bum, bum, bum, bum. Šest ran rychle za sebou – celá baterie – šest střel přímo nad našimi hlavami, slyšíme, jak se některé odrážejí od kolejnice a vybuchnou pár metrů za námi ve vzduchu. Je nás ovšem těžké zasáhnout, protože zákop napříč hráze je úzký, nevyčnívá nad ostatní terén. Stačí ovšem, aby jeden granát zasáhl, a je po nás po všech. Stačí také, aby se v krátké

זכור לנו ברית ראשונים באשר אברת וזכרתו להם ברית ראשונים אשר הוצאתי
אתם סגורין מצרים לעצמי מניום להיות להם לאלהים אני יי : עשה עמנו כמה
שעשיתנו ואלה גם זאת בריתם בארץ אויביהם לא מאתים ולא געתים כח
לקר בריתי אתם פי אני יי אלהיהם : השב שבותנו ורחמנו כמה שפתוב
אלהיה את שבותך ורחמך ושב וקצף סגד העמים אשר הפיצך יי אלהיה
קצין נדחנו כמה שפתוב אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקצף יי
ומישם יקחך : מזה פשענו כעב וכענו כמה שפתוב נדחתי כעב פשענו וקצין
חמאתך שובה אני פי גאלתיך : כמה פשענו למעןך כאשר אברת - אנכי אני
דוא מזה פשעך למעני וחמאתך לא אפור : הלגן חמאתנו פשענו וכצמר כמה
שפתוב כמו נא ונזכרה יאמר יי אם יהיו חמאתכם בשנים בשלג ולבנו אם יאדינו
בתולע פצמר יהיו : זרוק עלינו מים מהורים ומהרנו כמה שפתוב ורחמי עליכם מים
מהורים ומתרחם מפל חמאתים ומפל גולותים אמר אתכם : רחם עלינו ואל
השחיתנו כמה שפתוב פי אל רחום יי אלהיה לא ירפה ולא ישחיתך ולא ישפח את
ברית אבותיך אשר נשבע להם . ומל את לבנו : והכה את שמך כמה שפתוב
ויסר יי אלהיה את לבבו ואת זרעו לאתה את יי אלהיה ככל לבבך ובכך
נפשך למען תיחך : חמא לנו בבקשתנו כמה שפתוב ובקשתם
ומצאת פיותך שנו ככל לבבך ובכך נפשך : תביאנו אל הר קדש ושמחתים בבית הפל
וזכחתם לנצון על מזבחי פי בתי בית חפכה קרא לכל העם
שמע קולנו יי אלהינו חום ורחם עלינו וקבל
וברצון את חפצתנו : השיבנו יי אלהיה ונשובה
מינו בקדם : אמרנו האזינה יי בינה הנינו
פינו והנינו לפני יי צורנו ונאלנו
ברוח קדש קח ממנו : אל
בוחנו : לבנו : אל העובד
למזבחה וראו
לה יי הוחלם
ני :
הפלתנו ואל
עורף • לומר
החמאנו • אל
דברנו דופי : ה
לעצנו רע • כו

Ohořelý list z hebrejské modlitební knihy, který našel jednoroční dobrovolník Jiří Hejda právě ve chvíli, kdy unikl zabítí granátem na ruské frontě poblíž Kovelu 20. 7. 1916. (viz str. 10)

pauze, které je třeba k nabití děl, někdo z ruské strany přiblížil s minometem a hodil nám na hlavu minu. Díváme se na sebe vyděšeni, nikdo se neodvážá vystrčit hlavu ze zákopu, ačkoli víme, že pár kroků od nás je ruská hlídka, která na daný povel může vyskočit a zasypat nás ručními granáty. Není pochybnost o tom, že Rusové připravují útok, naše dělostřelectvo mlčí, jsou to jen ruské baterie, které ostřelují naše pozice, těžké granáty vybuchují někde daleko za frontou, kde je Povorek s velkým nádra-

„Cassiopeia“ – obrázek z dentků Jiřího Hejdy, 1916 – voják pozorující na nebi souhvězdí Kassiopei (5,8 x 7,4 cm). (viz str. 10)

žím. Menší kalibry rozrývají zákopy před Zajačovkou těsně za našimi zády a těch šest malých pálí asi tak ve dvouminutovém intervalu na nás. Bum, bum, bum, bum, bum, bum, šestkrát rychle za sebou. Skrčíme se a pak posloucháme. Blíží se někdo? Neuslyšíme odpálené miny?

UVĚDOMUJI SI BEZNADĚJNOU SITUACI, VE KTERÉ JE NÁS DVACET. CELÁ RAKOUSKÁ FRONTA V DÉLCE NĚKOLIKA DESÍTEK, SNAD STOVEK KILOMETRŮ, JE ASI PĚT SET METRŮ ZA NÁMI, NA ZÁPADNÍM BŘEHU STOCHODU. TAM JE TAKÉ OPEVNĚNÉ PŘEDMĚSTÍ, PŘED NÍM ZŘÍCENÁ ŽELEZNÁ KONSTRUKCE

mostu a tady, na východním břehu, nás dvacet. Je jasné, že jsme obětováni. Několik granátů, které dopadly za námi, rozmetalo provizorní dřevěnou lávku přes řeku, takže zpátky nemůžeme. Tohle vše mi problesklo hlavou zároveň s dnešním datem – 20. červenec, Louisiny narozeniny! Ale já přece nechci umřít „hrdinskou smrtí“ za císaře pána ve stáří jedenadvaceti let! To mě ani nenapadne.

„Mládenci! Jakmile dozná příští série těch japonských děl, vyrazíme ze zákopu – polovina nalevo a polovina napravo dolů

po náspu a do vrbiček. Utíkejte, co stačíte, a ve vrbičkách se hned plazte a kutálejte dál. Budou na nás střílet. Nezůstávejte na místě a nevystrkujte hlavy!”

Jen jsem domluvil, ozvala se „naše“ baterie a šestkrát zaštěkala. Jeden granát narazil na kolej a vybuchl – naštěstí za námi. Ale to už jsem letěl po pěšince dolů z náspu a převalil jsem se do hustých vrb v okamžiku, kdy se mi nad hlavou rozprskly dva šrapnely. Rusové zřejmě počítali, že utečeme, ale připravili si železnou sprchu za předpokladu, že poběžíme zpátky. Protože jsme však pádili do stran, letěla sprcha šrapnelů dál a nezasáhla nás. Válel jsem se a plazil po břiše daleko od hráze, kryt hustým křovím vrb a snažil se dostat pryč do bažin, kudy nemůže nikdo postupovat.

Nevím, kolik minut uběhlo, ale rozhodně to nemohlo být mnoho, když jsem spatřil, že po železničním náspu běží Rusové. Skupina asi desíti, táhnou za sebou kulomet, vpředu běží tři, házejí ruční granáty do zákopu, který jsme právě opustili, padají k zemi, čekají, až vyletí detonace, a hned nato všichni vyskočí a i s kulometem obsadí náš zákop. Zároveň se vzadu zvedá další vlna a běží po železniční trati k nim.

V té chvíli zasáhne rakouské dělostřelectvo. Až dosud jako by ho nebylo. Ani já s ním nepočítal a pokud jsem si na ně vůbec vzpomněl, domníval jsem se, že bude střílet daleko dopředu na ruské zákopy někde před linií lesa, který vidíme před sebou. Ale rakouské dělostřelectvo míří na trať, hned první granáty vyhazují do povětří náš zákop i s jeho novou ruskou posádkou, vidíme kulomet letící k nebi a pak se otevírá gehenna² uzavírací dělostřelecké clony. Celý obzor před mýma očima na vzdálenost jen několika desítek metrů se mění rázem ve stěnu prachu, kouře a záblesků ohňů. Rusové střílejí dále, ale co je to proti rakouské uzavírací palbě, která znemožňuje jakýkoli postup. Ležím v mokré nízké trávě na pokraji bažin vroubících celý tok Stochodu zavrtán do nízkých, ale hustých vrb, takže mě nikdo nemůže vidět, a začínám pomalu sbírat myšlenky. První, co si uvědomím, je, že jsem nechal v zákopu pušku i batoh. Pušky

2 **Gehenna (hebr.)** V židovském náboženství místo, kde jsou hříšníci trestáni věčným ohněm, peklo.

mi líto není, zařekl jsem se, že z ní na nikoho nikdy nevystřelím, ale ztráta batohu mě mrzí. Bylo tam trochu jídla, deka, prádlo... Ještě štěstí, že mám chlebník. V tom jsou poslední Louisiny dopisy, malý skicák, do kterého zachycuji momentky z vojenského života, a Hakenova Norika, knížečka, kterou jsem si náhodou koupil v Kovelu na nádraží a která mě zaujala, protože je v ní mnoho intimního o velkých jménech Norimberka, o Dürerovi, Vischerovi, Krafftovi a Hansi Sachsovi.

Najednou slyším pronikavý jek blížícího se granátu a několik metrů ode mě vyletí k nebi fontána černého bahna, vody, trávy i větviček a kořenů vrb. Za okamžik jsem pocákán a zavalen vším tím svinstvem. No ovšem. Vždyť přece ležím za Stochodem, pro rakouské dělostřelectvo na ruské straně. Jakkpak se daří těm druhým? Poslechli mě? Ukryli se ve vrbičkách jako já? Nikoho nevidím, ale určitě nemám chuť rozhlížet se a vystrkovat hlavu, tím méně, když v příštích minutách se fontány vody a bahna opakují. Kdybych neležel v bahně, bylo by dávno po mně.

Napadne mi zvláštní myšlenka: zasáhne mne některý z těch granátů? Je to poslední den mého života? Nechtěl bych umřít. Tak docela zbytečně umřít. Pro nic. Za císaře pána a jeho rodinu. Nemohu říci, že bych ho nenáviděl, ale je mně více než lhostejný, trochu směšný, určitě hloupý a senilní dědek. Co s ním mám společného? Je mi určena tato zbytečná smrt? Nedobrovolná oběť pro něco ztraceného? Protože já věřím na českou samostatnost. Ano, od prvního okamžiku, kdy o letnicích 1914 příběhl Fischer od vývěsní tabule Práva lidu – právě jsme se vraceli odpoledním vlakem z výletu do Roztok – a úplně vylekaný na nás volal: V Sarajevu zastřelili Ferdinanda! Bylo to nějaké božské vnuknutí, byla to náhoda, čert ví, ale v té chvíli jsem řekl kamarádům Katzovi, Domorázkovi a Fischerovi: Kluci, z toho bude světová vojna a Čechy budou samostatné. Bůhvíjak jsem na to přišel, ale od té doby mně říkali „český král“ a smáli se mi, až mě to mrzelo.

Proč mi to teď napadá? Chce mi snad osud připomenout moji blbost ještě teď, dříve než mě roztrhá granát rakouské artillerie? Konečně, je to už jedno. Stejně nemohu nic dělat. Jen čekat, jak to dopadne. Nemohu se bránit, nemohu se nikam schovat. Proti granátům jsem bezmocný. Nezbyvá než čekat. Kdybych vě-

řil v Boha, modlil bych se. Jenomže já nevěřím, ne v Boha, ale nevěřím, že bych modlitbou mohl změnit osud, který je mi patrně předurčen. Nevěřím, že bych cokoli změnil tím, že začnu slibovat, co všechno učiním a v čem všem se polepším, zůstanu-li naživu. Ostatně, mám špatné svědomí? Nezdá se mi. Nevím, že bych někomu vědomě ublížil. Ukradl jsem něco? Ano, mnohokrát švestky, když jsem byl kluk. V Liticích nad Orlicí, kde jsme byli na letním bytě. A pstruhy! Jéje, těch jsem se nakradl! Jednou přijel znenadání tatínek a maminka spráskla ruce: Proboha, Frantíku, co ti dám k večeři, já nic nemám. – A za pár minut jsem se objevil se dvěma pstruhy, které jsem chytil v řece pod kamenem do holé ruky. Však nadlesní Knap věděl, že mu chodím na ryby, a jednou na mě řval přes řeku: „Počkej, ty pacholku pražská, až tě dopadnu!“ A to mně bylo teprve sedm let.

Zase vybuchl jeden granát v bezprostřední blízkosti. Asi mě přece jen zabijí. Škoda. Myslel jsem, že něco v životě dokážu. Že něco napíšu. Kvapil četl moje Velikonoce a líbily se mu. Řekl, že je na nich vidět vliv Strindberga, a já se styděl přiznat, že jsem dosud nic od Strindberga nečetl. Honem jsem běžel do univerzitní knihovny a vypůjčil jsem si všechno, co tam měli. Mělo to jeden nepříjemný následek: uznal jsem, že je Strindberg lepší dramatik než já, a deprimovalo mě to. Ale Arnošt Procházka mi otiskl v Moderní revui báseň Iason, v Hudební revui vyšla na pokračování moje studie o režii Wagnerových hudebních dramát, kde jsem propagoval myšlenky Antoinovy a E. G. Graigovy.

Pak do toho přišla světová válka a teď tu ležím na východ od Zajačovky a čekám, až mě zabijí. Vlastně je divné, že se nebojím. Jako by ani nešlo o mě. Copak teď dělají doma? Sedm hodin ráno. Pro pána boha, teprve dvě hodiny od okamžiku, kdy to začalo, a mně se to zdá být věčnost. Jak dlouho to může trvat? Přece nebudou pořád střílet? Ostatně, na koho střílejí? Vždyť těmihle bažinami Rusové neprojdou. A co potom, až přestanou, až ztichne palba?

Rázem jsem byl zaujat myšlenkou, co udělám, nezabije-li mě granát. Bylo to tak zajímavé, že to odvedlo moji pozornost od blbého střílení a úvah o vlastním pohřbu. Co udělám, zůstanu-li naživu? Jsem na ruské straně, k ruským zákopům to může být nejvýš pět set metrů. Od rakouských zákopů jsem odříznut Sto-

chodem, lávka u mostu je stržena, nehledě na to, že tam teď jsou Rusové. Mohl bych v noci přeplavat a proplížit se. Ale nebudou na mě střílet moji vlastní lidé? Mohu na ně ovšem volat. Jak? Česky? Ne, to rozhodně ne, budou-li tam Němci, mohli by mě pokládat za Rusa. Tedy německy. Naopak, proplížím-li se k ruským zákopům, budu volat česky. Slyšel jsem ovšem, že naproti nám jsou Čerkesové a ti neberou do zajetí. Střílejí. Riziko je stejné na obou stranách. Jde o to rozhodnout se, chci-li do Ruska, nebo domů. Do Ruska nechci, protože Louisa je přečtady.

Jak dlouho spolu chodíme? Známe se teprve něco přes rok. Ale seznámili jsme se někdy v dubnu a v květnu jela domů, do Lidkovic, což je někde mezi Sedlčany a Milevskem. A to jsme ještě nechodili sami, ale ve třech, vždy s její kamarádkou z penzionátu Jarmilou Zrzavou. Sedávali jsme u Jarmilina bratra, Jeníka Zrzavého, který je malíř a má ateliér na Novém Světě pod Loretou. Má tam prapodivné obrazy milenců, kteří mají propletené ruce, takže se vždy dohadujeme, čí je která, a pak Poslední večeri Páně, která vypadá jako třináct vajíček posazených na stůl. Ale Jeník je moc fajn, vaří nám něco, čemu říká čaj, a hraje-li Herben na kytaru, zpívá, nebo spíš šeptá – Pásal Jano tri voly u hája – všech sedmasedmdesát slok. Ano, bylo to hezké, ale pak Louisa odjela domů, k Jeníkovi jsem chodil sám a jen jsme si psali. Napřed občas, pak dvakrát týdně, ale pak denně, ba i dvakrát za den, napřed čtyři strany, pak osm... A Louisa přijela na skok do Prahy, byla u tety, která se na ni zlobila, že se courá a chodí pozdě domů.

Jenže to všechno trvalo jen pár dní a pak jsme si zase jen psali, 15. listopadu jsem rukoval a od té doby jsme se neviděli. Mohl bych spočítat, kolik dní trvá naše láska. Ale to je lhostejné, i když mezi námi nedošlo k ničemu víc, než k několika nevinným polibkům, nedovedu si už svůj život představit jinak než s ní. Přeběhnu-li k Rusům a dostanu-li se do zajetí, nikdo se to nedozví, rakouská armáda nás odepsala, a objevím se tedy buď na listině pohřešovaných, nebo padlých. Dovedu si představit zoufalství rodičů i Louisy. Ale Louisa je mladá. Válka může trvat mnoho a mnoho let. Kdo ví, co bude v zajetí? Dostanu-li se vůbec kdy domů? A potom, když se vrátím, budu mít před sebou léta studií. Zatím jsem odposlouchal jenom dva semestry práv, čili

čekají mě ještě tři roky, než budu vůbec s to pomýšlet na nějaké zaměstnání. Teď sice také nemohu studovat, ale nepochybuji, že pro vojáky budou časem nějaké úlevy. Hlavně však budu zde, můžeme si psát, zatímco nebude-li o mně vědět, může-li předpokládat, že jsem mrtev...? Jediná dcera...

Vrátím se. Ovšem, půjde-li to.

Zatím bubnová palba ustala, sem tam ještě přeletěl nějaký granát, ale já byl v bezpečí. O mně nikdo nevěděl, a nikdo na mě proto nestřílel. Začal jsem se rozhlížet. Vidím poměrně dobře na naši stranu, protože půda se přece jen k Stochodu trochu svažuje. Nerozeznávám ovšem nic, ale to ani nečekám. Napadá mi, že tady nedaleko musí být přece ještě někdo z mých hochů. (Je to směšné, že jim říkám hoši, ačkoli jsou všichni starší, někteří by mohli být dokonce mými otci. Ale je to patrně tím, že jsem jejich velitel.) Pátrám mezi vrbami, dívám se na železniční násep asi sto metrů vzdálený, ale nikde nevidím známky života. Až po chvíli se mi zdá, že se nedaleko ode mě hýbají větve vrbového keře. Skrčím se, abych se kryl, může to být přece nějaký Čerkes, který se plazí k Stochodu, ale za chvíli už vidím rakouskou čepici. Pak rozeznám i obličej. Je to jeden z mých. Nevím, jak se jmenuje – dostal jsem je teprve včera večer, do té doby sice byli se mnou u téže čety, ale i k četě jsem přišel teprve před několika dny. Pamatuji si však jeho tvář. Nemýlím-li se, je to Němec odněkud ze severních Čech. Čekám, až mě spatří. Leze pomalu, opatrně se rozhlíží, je stejně beze zbraně jako já, ale má batoh.

Ulekl se, když mě spatřil, a rychle schoval hlavu do křoví. Ale patrně mě i on poznal, protože za okamžik vykoukl a kývl na mě. Odpověděl jsem mu stejně a pro jistotu, aby mu nenařadilo něco na mě volat, položil jsem prst na ústa. Pochopil. Kývl souhlasně a pokračoval ve svém plížení ke mně. I já se vydal k němu. Za chvíli jsme byli pohromadě. Naklonil jsem se k jeho uchu a zašeptal jsem německy, aby nemluvil, protože nevím, jak daleko jsou Rusové. Souhlasil. Prohlédl si mě – byl jsem od hlavy k patě pokryt černým bahnem – a pak stáhl batoh, vytáhl chleba a podal mi ho. Poděkoval jsem mu stiskem ruky a ukrojil jsem si pořádný krajíc. Dosud jsem nejedl. Ale hlad jsem pocítil až teď, když jsem se zakousl. Podal mi ještě konzervu s tukem. Fasovali jsme něco, co snad mělo být sádlo, ale také to mohl být lůj. Bylo

to v malých plechovkách, takže se tím dalo na Dušičky svítit na hrobech. Ale byl-li hlad, dalo se to i jíst.

Zajímavé je, že mně ten voják vyká. Připadá mi to směšné, je mnohem starší, krmí mě, oba jsme v situaci přinejmenším pitomé, kdybych chtěl drammatizovat, řekl bych, že na pokraji smrti... Ale já jsem Her Gefreiter. Mám jednu frčku na límci a důstojnické pásky na rukávě. Já mu přirozeně tykám. A když mu pošeptám, aby mi také tykal, odpoví mi poslušně: „Podle rozkazu, pane svobodníku.“

Ležíme vedle sebe, slunce už stojí vysoko a opaluje nás. Šeptáme si. Jen slůvka nebo krátké věty. Hlavně napjatě posloucháme. Ale kromě občasného, teď už velmi řídkého zabzučení granátu, který vybuchne kdesi daleko za frontou, neslyšíme nic. Žerou nás mouchy, ale nezbyvá než trpět. Nemůžeme se ohánět a upozornit na sebe. Pak mi napadá, že bychom se mohli pomalu plazit k Stochodu. Protože chceme-li zpět k našim, bude dobře, vyhlédneme-li si včas místo, kde přeplaveme nebo přebrodíme, až se setmí. Souhlasí a počínáme se plížit.

Dívá-li se někdo z rakouské strany, musí nás vidět, protože pobřeží řeky je písčité a my se kryjeme pouze proti Rusům. Spoléháme se, že naši střilet nebudou, máme přece stejné uniformy, hlavně čepice, i když má je vlastně jen černý zablácený hadr.

Že jsem usuzoval dobře, poznali jsme pozdě odpoledne. Slunce se už pomalu začalo schovávat za les, když se naprosto nečekaně objevila loďka, patrně ukrytá dosud někde v rákosí. Stál na ní rakouský feldvébl a odrážel se bidlem. Jel přímo tam, kde jsme, pár kroků od břehu, leželi, a volal na nás. Ještě nedorazil ke břehu – ani to vlastně nebyl břeh –, a už jsme vyrazili ze svého úkrytu ve vrbičkách a po kolena ve vodě se hnali k loďce. K našemu největšímu překvapení se k ní hnál ještě třetí, také jeden z mých lidí, dosud schovaný ve vrbách. Sotva jsme skočili do loďky, už odrazila a vracela se zpět. Kupodivu po nás z ruské strany nikdo nestřílel, ačkoli nás museli vidět. Ale měl jsem strach. Poprvé za celý den jsem dostal strach, protože jsem si uvědomil, jak blízko je východní předmostí, jak dobrým cílem jsme v člunu uprostřed řeky a jak bezmocní proti každé střele. Stačila by přece salva z kulometu a smetla by nás všechny. Kdyby alespoň naši stříleli, aby se Rusové báli vystrčit hlavu. Ale ne,

zdá se, že nás obě strany pozorují. Báł jsem se až do okamžiku, kdy jsem vyskočil z loďky a několika kroky přeběhl do zákopu.

A teprve teď se vyrovnávám se skutečností, na kterou jsem dosud ani nepomyslel: že je to vlastně zázrak, že ještě žiji, že můj osud visel, jak se říká, na vlásku, že je to neuvěřitelná náhoda, že mě někdo z naší strany viděl (dozvěděl jsem se později, že to byl velitel praporu, hejtman Thiel, který nás objevil dalekohledem z pozorovacího stanoviště artilerie), že byla kdesi loďka, patrně patřila k příslušenství mostu, že ji nerozbila, ba ani neporouchala bubnová palba a že se našel odvážný člověk, který riskoval život a vypravil se pro nás.

Volají mě k úsekovému veliteli, nějakému nadporučíkovi. Podal jsem mu zprávu o všem, co jsem viděl a věděl, a patrně se mu to zdálo tak zajímavé, že mi dal rozkaz vydat se hned po menáži, což bylo asi za hodinu, dozadu na velitelství a hlásit, jak to vypadá na druhé straně. A tohle mně dnes už podruhé zachránilo život, protože právě teď byl náš pluk nasazen k protiútoku, aby dobyl ztracené předmostí. Je to jakési vojenské pravidlo, že se ta jednotka, která neuhájí svěřenou pozici, musí pokusit o její znovudobytí. A tak zatímco já seděl na úsekovém velitelství, hnali se moji kamarádi na Rusy dobyté předmostí, brodili se přes Stochod, padali v ohni kulometů a ruských děl..., docela zbytečně a ovšemže úplně marně. Vrátila se sotva třetina. Pak, když boj utichl, vydal jsem se v měsíční noci spojovacími zákopy nazpět na velitelství divize.

Teď teprve poznávám pravou tvář války. Spojovací zákop, kterým postupovaly posily z rezerv na frontu, byl ostřelován ruskou bubnovou palbou. Je rozmetán a téměř neschůdný. Překračuji mrtvé a těžce raněné vojáky s utrženou hlavou, která visí na kusu kůže, hromady těl v kalužích krve, na které svítí měsíc – příšerné obrazy, proti nimž jsou Goyovy Hrůzy války nevinnou podívanou. Trvá mi hodinu, než se dostanu na velitelství, než jsem předveden k hejtmanu Thielovi a nějakému plukovníkovi. Znovu jim hlásím, co jsem viděl. Divím se, má-li to vůbec nějakou cenu, protože to, co jsem viděl já, viděli oni přece dalekohledem mnohem lépe. A že se Rusové usadili na východním předmostí, o tom je poučil nezdařený krvavý protiútok. Ale byl jsem

velitelem předsunuté polní stráže a vrátil jsem se se dvěma vojí-
ny – z dvaceti!

Vyspal jsem se v polním lazaretu, který se teprve začínal pl-
nit raněnými, dostal jsem znovu teplé jídlo a ráno jsem se vrátil
do přední linie. Spojovací zákop byl zatím jakž takž spraven, hro-
mady mrtvol odklizeny. U svého praporu jsem se setkal se zná-
mými. Nebylo jich mnoho. Jednak jsem u praporu krátce – přišel
jsem k němu těsně před odjezdem do pole, sotva jsem se vrátil
z důstojnické školy –, jednak z těch, které jsem znal, jich mnoho,
příliš mnoho zůstalo na bojišti. Nejvíce mi bylo líto Druma, také
jednoročáka, který byl se mnou na předmostí a nevrátil se. Se-
známili jsme se už v Litoměřicích, byl starší a studoval filozofii,
byl jsem s ním u jeho rodičů v půvabné vesničce kruhového tva-
ru, v Bříze nad Ohří. Zašli jsme si tam jednou v neděli a cestou
jsme zjistili, že máme velmi mnoho shodných názorů. Měl jsem
pro filozofii vždy pochopení, už na gymnáziu jsem chodil na po-
pulární přednášky Foustkovy a na právnické fakultě jsem jen tak
z pilnosti filozofii kolokvoval – s úspěchem, takže mě Foustka
přemlouval, abych nechal práv a přešel vůbec na filozofickou
fakultu. Nevěděl, že stejně chodím i na medicínu, poslouchám
Jánošíka, Waignera, Vejdovského, Strouhala, dokonce normálně
pitvám v anatomii. Jednou mě při tom zastihl sám Jánošík při
obvyklé obchůzce pitevnou. Zastavil se a díval se, jak se hrabu
skalpelem v nějakých svalech, najednou ukázal prstem na něco
kulatého a zeptal se mě, co to je. Božka Feierabend, kolega už
z gymnázia, viděl moje rozpaky a zašeptal mi „glandula“. Bohu-
žel jsem mu špatně rozuměl a Jánošíkovi jsem hbitě odpověděl,
že je to Andula. Na fakultě mi od té doby říkali „ten s Andu-
lou“.

Můj bože, jak je to dávno! A přece od té doby uplynulo sot-
va půldruhého roku. Copak dělá Otokar Fischer? Chodil jsem
k němu do Kaulichova domu na německé romantiky – četli jsme
Heineho Atta Troll a Deutschland – a na moderní německé dra-
ma. Poslouchalo nás málo, pět, šest, a jednou jsme byli jen dva,
slečna Pihertová a já. Fischer prohlásil, že „tres faciunt collegi-
um“³ a pozval nás do svého kabinetu, kde se především informo-

3 **Tres faciunt collegium (lat.)** Tři tvoří společnost, tři osoby stačí k jednání.

val, kdo jsme. Znal mě z redakčního sedadla v Národním divadle a domníval se, že jsem divadelním referentem. Jenomže můj otec je redaktorem Národní politiky a redakční sedadlo, druhé křeslo vpravo na prvním balkonu, je věčně prázdné s výjimkou premiér. Byl jsem tam denně, stálo mě to šesták biletárce paní Volfové, která mi za to ještě schovala šaty a já poznal za několik let celý repertoár Národního i Vinohradského divadla. Řekl jsem to Fischerovi a přiznal jsem se ještě k něčemu: že totiž nejsem posluchačem filozofické fakulty, že chodím na jeho přednášky načerno. Neměl mi to za zlé, ba naopak, spřátelili jsme se. Nedávno jsem mu poslal pozdrav z fronty, stejně jako paní Hübnerové, choti redakčního kolegy mého otce. Vzpomněl jsem si na její úžasný výkon v Johnu Gabrielu Borkmannovi s Vojanem a napsal jsem jí to. Otec mi pak napsal, že ji to nesmírně dojalo, že vojáci na frontě „tváří v tvář smrti“ si vzpomínají na její činnost. Když jsem jí psal, nevěděl jsem ovšem o frontě více, než jsem si přečetl v novinách. A tváří v tvář smrti jsem byl patrně stejně jako ona. Rozhodně jsem si neuvědomoval, že by fronta byla nebezpečnější než procházka po Příkopech. Byla ovšem daleko méně pohodlná a špinavější.

Uvědomuji si, že jsem se už asi týden, ne-li déle, vůbec nemyl a nečistil si zuby. Že nosím už čtrnáct dní totéž spodní prádlo, je samozřejmé. Tváří v tvář smrti! K smíchu. Tváří v tvář špině, to je to pravé. A nezní to tak hrdinsky.

* * *

Tož tedy na frontu mě už nikdy nedostanou. A když si to umíním, tak to také platí. Stačí, co jsem prožil a co jsem viděl za čtyřiaadvacet hodin, abych měl války do smrti dost. Nevinní zdraví lidé, kteří by mohli dát svými rukama a svými mozky lidem blahobyt, jsou hnáni hloupými, polovzdělanými důstojníky, ovládanými ještě hloupějšími, ještě méně vzdělanými skupinami vůdců, buď aristokratů, nebo politiků, kteří sledují svoje osobní zájmy; nevinní, zdraví lidé jsou hnáni na smrt zbytečně a hazardně. A aby to nevěděli, oblbují je placení propagandisté v novinách, ve školách, na schůzích i v kostelech nabubřelými frázemi.

Třidvacetiletý důstojník c. k. rakouské armády Jiří Hejda (1918)

Tož to tedy ne, na tohle nenaletím. Ani mě nenapadne nasazovat krk pro zájmy, které nejsou ani moje, ani českého národa, ba dokonce jsou s nimi v naprostém rozporu. Nejsem sice tak naivní, abych se domníval, jako tak mnozí u nás, že v Rusku je naše spása, že nám car přinese samostatnost, bude-li nějaký velkokníže korunován za českého krále, ale rozhodně to nebude Rakousko, které nám dá po válce něco více, než kolik si sami urveme. Na frontu mě nikdo nedostane.

Zatím tu ovšem trčím, chodím v noci kopat zákopy a opevnění při Stochodu, ve dne spím skrčen v díře, kam se vejde jen dva, píšu dopisy Louise a čtu znovu a znovu její a přemýšlím, jak bych se odsud dostal. Střídáme se na strážích, malé skupinky chodí na noc do předsunutých pozic mezi ostnatými dráty – už ne za Stochod, jako jsme byli my, ale na této straně, skoro kilometr od řeky. Jen předmostí je obsazeno na obou stranách, tam jsou Rusové sotva padesát metrů od našich. Ale je klid, nestřílí se, jen někdy houkne občasná dělová rána a někde vyletí do vzduchu fontána prachu a bláta.

Včera k ránu, před rozedněním, nás vyplašily detonace ručních granátů přímo nad našimi hlavami. Rusové jsou tu! Ale nebyli to Rusové – sice začali hned poté střílet, protože se patrně vylekali. Jeden náš voják doplatil životem na neopatrnost. Měl za pasem, jak je předepsáno, několik ručních granátů a když procházel ostnatými dráty, jeden z ostnů vytrhl zajišťovací provaz a granát vybuchl. Přiměl k výbuchu i ostatní a chudáka vojáka pak sbírali po kouscích z drátů. Mimo něj byli raněni ještě tři další, kteří šli s ním.

Tohle není nic pro mě. Být velitelem té skupiny, a nic není snazšího, mohl jsem dnes už také viset někde v drátech. Ne, tady nezůstanu. Ale jak odsud? Vojáci se sami postřelují. Do nohy a skrz bochník chleba. To je ovšem hloupé. Roztříštit si kost a zmrzačit se nechci, střílet se do svalu znamená jen několik neděl špitálu v etapě a pak znovu fronta. A ještě nebezpečí, že to poznají, což znamená degradaci a trestné komando – téměř jistou smrt. Na tohle tedy nenaletím.

Zkusím to jinak. V noci při kopání zákopů jsem si sundal skřípec, zastrčil jsem ho, zabalený do onuce, za košili a hlásil jsem důstojníkovi, že mi upadl do bahna a že bez něj nevidím.

Zprostil mě služby a ráno jsem se hlásil na marodku. Lékař pokrčil rameny. Brýle nebo skla do nich, to zde nemají. A nemohu-li být bez nich, nezbyvá než transport do Kovelu. V duchu jsem zajásal. To je daleko, daleko za frontou. Protože jsem byl uznán za maroda, převedli mě okamžitě do polního lazaretu a tam mě sestry uložily na lůžko. Nepomohlo upozornění, že mi nic není, že potřebuji jenom nové brýle. Pro nemocniční personál jsem marod a zacházejí tedy se mnou jako s marodem. Měří mi teplotu, dostávám nemocniční stravu, mohu se konečně umýt a večer jsem transponován k nemocničnímu vlaku. I tady mě položili na lůžko – na frontě už je delší dobu klid, takže není raněných – a ráno jsem v Kovelu.

Trvalo to dva dny, než se vyřídily všechny formality a přišel jsem na řadu. Oční lékař mne prohlédl, dal mi nové brýle – takové starodávné – a propustili mě. Druhého dne mě zařadili do transportu vyléčených, který půjde ještě večer zpět na frontu. Že by můj útek z fronty trval jenom čtyři dny? I když se už nebojuje, fronta je rozmoklá, špinavá, plná vši... Seděl jsem bezútešně ve světnici asi s padesáti vojáky určenými k transportu a přemýšlel, co teď. Poslední pokus: hlásím se k veliteli, že mám hrozné bolesti hlavy, aby mi dovolil dojít si pro nějaké prášky. Souhlasil. Pár kroků odsud je německá nemocnice, říšíští Němci bojují spolu s rakouskými pluky, u Zajačovky leželi vedle nás Bavoráci. Přijal mě mladý vojenský lékař. Řekl jsem mu, že mě nesnesitelně bolí hlava, že jsem byl v rakouské nemocnici a tam mi dali brýle. Prohlédl mě a začal opatrně mačkat nad očima, na lícní kosti, pod dásní... Kdykoli zmáčknl, vykřikl jsem. Nic mě sice nebolelo, ale řekl jsem si, že mačká-li, má to patrně bolet. Měl jsem úspěch.

„Ti doktoři, co vám dali brýle, byli vrtáci. Máte supraorbitální neuralgii – trigeminus.“

Prohlásil to naprosto kategoricky a já jsem mu ochotně přisvědčil, že na to trpím. Zatím jsem nevěděl nic více, jen ze svého působení na medicíně jsem měl jakési matné vzpomínky na trojklaný nerv. Uložili mě do postele v tiché místnosti, kde jsem byl sám, zavázali mi hlavu a dali mi nějaké prášky, patrně brom. Usnul jsem s blahým vědomím, že transport na frontu jede beze mě. Pečovali tady o mě asi týden a když jsem si stále stěžoval, že

mě to bolí, převezli mě do vlaku a transponovali do Lublinu, do ústavu pro duševně choré.

A teď tu ležím ve velkém, světlém sále s mnoha okny, kde je asi dvacet lůžek; mými sousedy jsou vesměs důstojníci a několik jednorozčáků – sami duševně choří. Nikdo z nich se ani na okamžik nesnaží předstírat, že nesimuluje. Naopak. Vychloubají se, vykládají si své zkušenosti, vyměňují názory, zkoušejí různé metody. Němci, Češi, Poláci. Ošetřovatelky jsou Polky, roztomilé, veselé, lékaři také nejsou zlí. Přesto jsem nedůvěřivý a trvám na svých bolestech. Většinou spím, protože dostávám brom, kolegové chodí kolem po špičkách a zřejmě mají radost, že je mezi nimi jeden opravdu nemocný. V noci je zpravidla obrovská legrace. Je tu polský nadporučík, v civilu komik, který za úplné tmy předvádí celé výstupy. Parádním číslem je rozhovor dvou milenců, při kterém mluví mužským barytonem a ženským sopránem, imituje všemožné zvuky, smích, vzdech, šepot, poplácávání... Mluví polsky, ale rozumíme všichni.

Lékař rozhodl, že dostanu elektrické masáže. Mám v chorobopise od říšskoněmeckého lékaře, a to je tady zřejmě autorita, neuralgii supraorbitalis a nevědí, co s tím. Ale nějak se léčit musím. Sestra si pro mě přijde a vede mě do místnosti, kde je elektrizační přístroj. Znáám ho moc dobře, k Flekům s ním chodívá jeden a nabízí: „Karlovy Vary, Luhačovice, Mariánské Lázně,“ lidé se dávají elektrizovat, kroutí jim to ruce, a druzí se smějí. Na gymnáziu jsme si dávali elektrické šoky jednodušeji. Celá třída se vzala za ruce a jeden se dotkl kružítkem vypínače vedle tabule. To byla docela slušná rána. Uvidím. Nechci-li zpět na frontu, musím něco vytrpět.

„Tak se pěkně svlékněte a lehněte si tady na lehátko na znak,“ poručí mi usměvavá sestra.

Jsem tím zmaten. Nejsem zvyklý svlékat se před dámami. Nechám si tedy spodky, ale sestra trvá na tom, že všechno musí dolů.

„Ale já mám bolesti pouze v hlavě,“ bojuji za svoji počestnost. „To nevadí, mám nařízeno vás elektrizovat celého,“ rozhoduje ošetřovatelka, a tak si tedy lehám na záda a cudně se přikrývám rukou jako Giorgionova Venuše. „Ruce podle těla!“, přikazuje mi přísně, ale zdá se, že má ze mě legraci, patrně o tom

bude vyprávět, jaký jsem jelimánek. A tak začíná elektrizovat. Báł jsem se, že to budou šoky, ale je to naopak jen docela příjemné, trochu vzrušující šimrání. Jezdí mi po ruku, nohu, prsou i po břicho a usmívá se, když pozoruje, že moje tělo není k téhle nezvyklé elektrické masáži lhostejné. Naopak, protože vidí moje rozpaky, zesiluje proud a je zřejmě spokojena s vyvolaným účinkem. Dokonce konstatuje:

„Myslím, že vám ta masáž dělá dobře.“

Zeptal jsem se jí, zda by se mnou nešla do kavárny, až budu smět ven. Pochopitelně. Viděla přece, co mohu nabídnout.

Teprve po delší době mě pustili do města. To už jsem věděl, že Lublin není etapa, nýbrž zázemí, což znamená, že až mě propustí z nemocnice, nepůjdu na frontu, nýbrž ke kádru do Litoměřic. Mám znamenitou náladu, protože jsem vyhrál první kolo. Po Lublinu jsem chodil okouzlený, bzučel jsem si Honzův motiv z Pohádky o Honzovi; díval jsem se na starobylé město, namaloval si několik motivů, koupil pár knížek – většinou rec-lamky – připadal jsem si jako v jiném světě.

A byl už opravdový podzim, když jsem odjížděl, nikoli s transportem, nýbrž sám, normálním rychlíkem, do Litoměřic. Ne však přímo, nýbrž oklikou přes Prahu. V šest hodin ráno jsem zazvonil u našeho bytu ve Šmilovského ulici. Čekal jsem dost dlouho – u nás se obvykle vstává až před sedmou –, než jsem uslyšel kroky a otevřelo se kukátko.

„Ježíš Marjá, Jirka se vrátil!“ vykřikla maminka.

A pak jsem se vykoupal, zavšivené prádlo hodili do necek a já si vzal, po dlouhé, velmi dlouhé době, na sebe civil. Ještě téhož dne dopoledne jsem šel do Univerzitní knihovny a prostudoval jsem si vše, co jsem mohl nalézt v příruční knihovně o nervu trigeminu a speciálně o jeho supraorbitální části. Byl bych z toho mohl složit státní zkoušku s vyznamenáním a rozhodně ho teď znám tak dobře jako kterýkoliv nervový specialista, kterému bych mohl přijít do ruky. Víím, že se prakticky dá těžko léčit, operace nepřichází v úvahu, bolesti jsou objektivně nezjistitelné. Pročetl jsem si vše o patelárním reflexu, věděl jsem, co je to pathogenní Romberg... Zkrátka, německý lékař v Kovelu mi vymyslel znamenitou chorobu, která mě musí zachránit před frontou.

Když jsem se hlásil v Litoměřicích, zjistil jsem, že jsem se zatím stal četařem, a že jsem obdržel dokonce malou stříbrnou medaili „Za statečnost před nepřítelem“. Patrně proto, že jsem byl jedním z několika, kteří se vrátili ze stochodského předmostí. A k velké radosti jsem se tu sešel i s Drumem, o kterém jsem se domníval, že padl. Vrátil se po několika dnech úplně vyhladovělý, přeplaval v noci Stochod a hned ho převezli do špitálu. Tak to tedy z dvaceti přežili čtyři.

Dostal jsem tři neděle dovolenou, ale sotva jsem se z ní vrátil do Litoměřic, hned jsem se hlásil u lékaře a dostal se do nemocnice v Terezíně. Tady je Viktor Stein, Louisin bratranec, neomezeným pánem. Je hotový medik, nedělá doktorát jen proto, aby nemusel na frontu. Znamení lékař, a protože jeho otec má najatý velkostatek v Račiněvsi, kupuje si husami, vepřovým, zajíci, koroptvemi a vším jiným, co velkostatek může dát, všechny své představené. Ten také okamžitě rozhodl, že se budu léčit u něj, a tak jsem strávil mnoho a mnoho týdnů buď v Terezíně, nebo – ještě daleko více – načerno v Praze.

Znovu chodíme s Louisou k Jeníkovi Zrzavému, teď už bydlí jinde, má byteček ve Šporkově ulici č. 10, vysoko v posledním patře. Jde se k němu z pavlače a má z obou pokojíků úžasný rozhled na Malou Stranu. Malují si ho, malují si i Jeníkův nábytek, krásný kout s mariánskou soškou a s šátkem. Jeníkovi se ale daří špatně. Napsal Louise 22. října dopis, ve kterém si velmi stěžuje: „...mám tak malou gáži a na malování není ani pomyslení, nemám čas (musím stále uklízet, a teď v zimě je hned tma). Ostatně nikdo teď obrazy nekupuje, už jsem od března neprodal ani jeden. Tak vám píšu, chcete-li ten pastel, jak jsme o tom posledně mluvili. Dejte mi ještě 20.- K a je Váš, věřte mi na mou čest, že to je poloviční cena, prodával jsem takové hlavičky až za 50.- K. Nikdo teď nekupuje a já potřebuji peníze víc než sůl. Mně i desítka dnes je dobrá – potřebuji na uhlí – čert vem obrázek, i kdyby byl sebe hezčí, topit a vařit musím.

Jistě mě navštívíte, až sem za 3 neděle zase přijedete, ale oznamte mi to včas, abych byl doma. Já už holt nejsem tak svobodný, jako jsem byl, ani můj čas mi už nenáleží (a mám ho s tou kanceláří o 2/3 méně, musím ho ukrajovat po málu jako chleba), to víte, ženatý člověk, když už jsem tak do toho vlezl a nejde

to ven, nemůžu ten „érink“ sundat. Bývalo mi smutno a myslel jsem si tajně, kdybych měl dívku po svém vkusu – čert mě slyšel, vzal za slovo – a teď to tu je! Tak teď do krámu: Mohu reflektovat na nějaké množství bramborů?“

Louisa mu je poslala i s balíkem jiných věcí hned, protože už 30. října jí děkuje: „Včera, v neděli odpoledne, dostal jsem Váš dopis a zásilku – za obé Vám mnohokrát děkuji. Ten chleba, to je zázrak – bílý a dobrý jako hostie – skoro mi je líto ho jíst. Byla u mě zrovna včera moje paní, a tak jsme uvařili kafe a ten chleba k tomu a musel jsem jí kus dát s sebou. K večeru přišel Hejda – my zrovna věšeli záclony v malém pokojíčku a všechno bylo tak rozházené... Chtěl jsem ho pozvat dál, ale moje paní nechtěla, že by ji to žinýrovalo, tak bohužel zase odešel. Kdyby to byl napřed oznámil, byl bych to už nějak zařídil, moc mě to mrzelo, byl bych ho rád viděl, zvláště že Hejda dnes odjíždí zase ke kádru a snad zas do pole!

Ten pastel nebudu posílat, ani to nejde, na poště by ho zničili a i když Vy sama si ho povezete, musíte být opatrná, abyste s ním neřukla, aby se nesprášil.“

21. listopadu děkuje v dlouhém, osmistránkovém dopise za zásilku brambor a stěžuje si trpce na svůj osud: „Odpusťte mi, měl jsem Vám aspoň lístkem hned poděkovat, když brambory došly. Na dopis jsem neměl sílu – nálada by byla, ale mně se všechno zdá teď tak zbytečné a bezúčelné, nejráději bych si lehl a spal a snil o něčem hezkém – jen přetrvat už tento zlý čas! Jen málokdy se z té své otupělosti probouzím. Je to strašné, není možno z tohoto stavu vybědnouti. Není mi možno takřka žít a strašné je, že je to jen a jen pro peníze, pro tak nehezkou věc, ponižující – nenávidím peníze a přece stále vidím, že bez nich nejde žít, bez nich nejde nic. Je mi hanba a hnusno být na světě. Vy řeknete: odvahu! Vám je hej – jste u rodičů, kteří Vás hýčkají a milujete a jste milována – pak věřím, že máte kuráž do života. Jste milována, a velmi milována, a to se i odloučení lehce snáší, když touha Vás spojuje. Já nemám ani to, opravdu, myslím, že velká láska, být milován jako já miluji, že by mi nahradila vše. Tu lásku Vaši Vám závidím, opravdu závidím.“

Louisa se o Jeníka opravdu starala. Už 3. prosince jí děkuje za překvapující zásilku chleba, lihu a petroleje: „Ten petrolej,

to byl od Vás božský nápad, já ho nemohu nikde sehnat. Kdy přijedete do Prahy? Napište mi. Letos nebudeme mít žádnou ‚mikulášskou zábavu‘ – když Hejda není zde. Jak to všechno je smutné. A jak to bylo hezké před 1 – 2 roky. Jak tehdy u mě bylo veselo. Kdož ví, jaké budou vánoce. Nejsem nějak zadobře s otcem, poslal mi posledně na měsíc jen 15 K ($95 + 15 = 110$ K na měsíc!) a já už to nemohu vydržet, když je to tak pořád a pořád a napsal jsem domů, co si myslím, patrně to moc ělalo do živého a nebudu dostávat nic. Morálně mi bude lehčeji. Možná, že nepojedu domů, ztrátu takové rodiny není třeba litovati.“

Louisa posílá aprovizaci nejen Jeníkovi, ale také na jiné adresy, především Herbenovým, Macharovým, paní Masarykové a pan Schwarz koresponduje s Jiráskem, měl velkou korespondenci s Vrchlickým, v Lidkovicích se střídají známí lidé, jen já tam dosud nebyl.

Je tu řada všelijakých potíží. Především vůbec nic nejsem. Student v druhém roce práv a po pravdě mi třetí semestr odtestoval pedel pan Čáp, protože v době, kdy začaly přednášky, jsem už byl na vojně. Takže jsem vlastně na samém začátku právnického studia a postavení, na které bych se mohl jednou ženit, budu mít nejdříve tak za čtyři roky. Ale za čtyři roky po skončení války! A zatím to na nějaký konec nevypadá. Tak to je potíž číslo jedna. Ale není sama, je tu ještě číslo dvě: Louisa je Židovka a třebaže má k židovskému Pánu Bohu asi stejně daleko jako já ke katolickému, v jejich rodině dosud žádný smíšený sňatek nebyl, a tak nevíme – neví to ani Louisa, a tím méně já –, jak se budou její rodiče tvářit, až jim řekne, že má vážnou známost s křesťanem. Že si už dva roky píšeme, to nic neznamená, Louisa má čtyři bratry a všichni jsou na vojně, tři dokonce na frontě, vojákům se píše, posílají se jim cigarety, to nikdo nekontroluje. A do třetice: o Louisu se uchází nějaký pan Herrmann, majitel velkostatku Jetřichovice, a třebaže je nejméně o patnáct let starší, rodiče by proti tomu nebyli, znají ho, statek má v pořádku a je to Žid.

Všechno mluví proti nám a jsme si toho dobře vědomi. Ale do Lidkovic přece pojedu. Vymyslela to sama Louisa při poslední návštěvě v Praze: „Je doma můj bratr Pepča, řeknu mu a on

tě pozve jako svého kamaráda. Tatík má rád návštěvy, uvítá tě a budeš pár dní u nás.“

Je to ovšem značně komplikované. V civilu jezdit nemohu, protože mladé civilisty ve vlaku kontrolují, proč nejsou na vojně, a k jízdě v uniformě mi chybí nějaký papír. Pomohl Viktor Stein a dal mi kulaté razítko (jedině kulaté má cenu) na nějaký dokument, který mě pověřoval přivést něco z nemocnice v Sedlci. Sice tam žádná nemocnice není, ale maďarští a němečtí vojáci, kteří provádějí kontroly na nádražích a ve vlacích, to stejně nevědí. Namnoze jsou i negramotní, takže je možné jeti i na účet od krejčího, který má v záhlaví c. k. dvorní dodavatel s dvouhlavým orlíčkem. Ale ovšem rozhodující je kulaté razítko. I to se dá však poměrně snadno vyrobit otištěním starého zlatníku. Já měl však opravdové kulaté razítko, ulil jsem se z nemocnice v Terezíně a jel jsem do Sedlce, kde mě čekala Louisa se svým bratrem v saních, do kterých byli zapraženi dva bělouši s nějakými fedrpuši a s rolničkami. V životě jsem nejel v saních, jsem přece pražské dítě, a připadalo mi to úplně pohádkové, i to, že jsme nakonec vjeli do velkého dvora a zastavili před skutečným zámkem, nad jehož vchodem byl na podjezdu pro kočáry vytesán mohutný znak.

Uvítali mě roztomilí lidé, dostal jsem v prvním patře, do kterého se šlo po širokých schodech, krásný pokoj, v jehož koutě stála kulatá bílá empírová kamna, vyzařující příjemné teplo. Jsem tedy na zámku v Lidkovicích, a ten s okolními poli, rybníky a lesy, s lihovarem a s hospodářskými budovami i velkým parkem patří panu Schwarzovi, Louisinu otci. Všichni jsou ke mně roztomilí, hostí mě, hraje se na klavír i na housle, povídáme si o zkušenostech z fronty, Louisin bratr je poručík a vrátil se právě z Balkánu... a mně je děsně smutno. Opravdu tak smutno, že mi ještě nikdy v životě tak smutno nebylo. Když jsem před půldruhým rokem Louisu poznal, řekli mi, že je v Praze na kuchařské škole, učí se vařit, protože je z venkova. Řekli mi, že bydlí na zámku v Lidkovicích, ale domníval jsem se, že její otec je tam nějakým úředníkem. Nikdy jsme o tom spolu nemluvili, Louisa je skromná, tichoučká, naprosto vzdálená čemukoli, co by se dalo nazvat ješitností. Nevěděl jsem, že je jedinou dcerou velkostatkáře, že se tu narodila a byla vychována, že je proti mně

a proti mým naprosto nemajetným rodičům nesmírně zámožná. Až teď jsem si to uvědomil a pochopil jsem, jak vzdálená a nedosažitelná je člověku, jehož jediným majetkem je index právnické fakulty se třemi semestry.

Zůstal jsem v Lidkovicích dva dny, byl jsem ještě na sanici kdesi v kopcích, navštívil jsem ještě nějaký velkostatek, kde nás uvítali úplnou hostinou, což teď, v třetím roce války, je něco naprosto neobvyklého. Ale s Louisou jsem téměř ani na okamžik nemluvil mezi čtyřma očima, říkal jsem jí slečno, ačkoli si jinak tykáme, a nakonec jsem odejel opět těmi nádhernými saněmi s párem běloušů s rolničkami na stanici Heřmaničky – Sedlec a vrátil se do Terezína. Život se mi zkomplikoval. Dosud jsem snil o své budoucnosti velmi optimisticky: vystuduji a požádám o Louisinu ruku. Jenomže to jsem se domníval, že Louisa je z takové rodiny jako já. Nejsme chudí, máme třípokojevý byt, rok co rok jsme jezdili na letní byt, rodiče cestují, byli v Itálii, ve Švýcarsku, máme služebnou... Ale rozhodně nejsme bohatí. Nemáme žádný majetek, nemáme ve spořitelně peníze. Mohu požádat o ruku jediné dcery majitele velkostatku? Za čtyři léta po skončení války budu mít první místo: buď jako koncipient u advokáta, nebo úředník u soudu, na okresním hejtmanství...

Napsal jsem to všechno Louise. Vysmála se mi. Mohu se spolehnout, že si nikoho jiného nevezme, a pokud jde o rodiče, nikdy ji nebudou k ničemu nutit. Aby bylo jasno: pan Herrmann ji prostřednictvím své sestry, která je její přítelkyní, požádal o ruku. Se souhlasem rodičů mu poděkovala a omluvila svoje „ne“ velkým věkovým rozdílem. Při té příležitosti prohlásila rodičům, že se jí líbím já, přestože nic nemám a teprve začínám studovat – a rodiče neměli námitek. Spadl mi tedy velký kámen ze srdce, ale od té chvíle uvažuji o své budoucnosti velmi střízlivě a systematicky. Umiňuji si, že musím vystudovat rychleji než druzí. Nemohu čekat, až mi zapíše semestry, musím se učit hned. Beru si Heyrovského Římské právo, Kaprasovo České státní právo a Hennerovy litografované přednášky o církevním právu do Terezína a začínám studovat. Teprve teď si uvědomuji, jak jsem se až dosud flákal. Vojna je přece příšerné zahalečství. Pořád se na něco čeká, někde se stojí a dělá-li se přece něco, je to až k zblbnutí pitomé cvičení s puškou, cvičení se setninou...

Nenávidím vojnu, nenávidím vojáky, zejména důstojníky z povolání, zoufale omezené, nevzdělané, jejichž jedinou četbou, pokud vůbec něco čtou, jsou buď pornografie, nebo detektivky. Jsem takový antimilitarista, že by mě museli okamžitě zastřelit, kdyby to věděli. V tom se shodujeme s Frantou Bidlem. Vrátil se také z vojny, na dovolenou, protože byl na italské frontě u plamenometů a jen tak tak, že vyvázl se zdravou kůží. Franta se mnou chodil od obecné školy až do kvarty gymnázia. Seděli

Portrét Louisy Schwarzové od Jana Zrzavého (pastel 1916). (viz str. 30)

jsme vždy v jedné lavici, já, Bidlo a Charous, a protože jsme všichni tři kreslili, ilustrovali jsme při vyučování společně vyučovanou látku. Profesor dějepisu Cvrček přednášel o tom, jak americké kolonie přetrhly svazky s rodnou Anglií. Nakreslil jsem tedy Američana, tahajícího za provaz, Bidlo nakreslil z druhé strany Angličana, Charous přikreslil druhého, já pokračoval, takže vznikl mohutný obraz, na kterém se přetahovali Američané s Angličany, načež se Američanům podařilo provaz přerýznout a vznikl další obraz, kde se odříznutí Angličané váleli jeden přes druhého.

Tyto školní kresby se těšily velké oblibě. Takže jsme uspořádali na tabuli výstavu a karikovali tehdy Populární české malíře. Z Panušky jsme udělali Pan Šunku, Zvěřina byl z Věřina, Schwai-ger byl Švagr, Dědina Vesnice, Jenewein Jenepivo, ale provedli jsme i jiné rošťárny, namalovali jsme stylem Dědinovým Poprší mladé dámy a stylem Zvěřinovým Kozy na pastvě a spletli jsme titulky. Profesor Peci, tehdejší náš třídní, to sice objevil, ale dal se přemluvit, že se to stalo opravdu jenom nedopatřením.

Franta Bidlo odešel z kvarty na obchodní akademii, ale když se mu podařilo propadnout ze všech předmětů, dal ho otec za trest na učení ke kloboučníkovi do Vídně. Psal mi pak krásné, vodovými barvami bohatě ilustrované dopisy, ve kterých naříkal na svůj osud. Mám je schované, tak jako pohlednice, které mi posílal z fronty. Žasl jsem, že je cenzura mohla pustit. Teď jsme se tedy sešli v Praze, couráme městem, nadáváme na Rakousko, na armádu a na válku. Bydlíme blízko, sotva sto kroků od sebe, a tak se scházíme hned ráno. Zpravidla zaťukám na okno, za kterým Franta v přízemí bydlí (někdy k němu lezu na návštěvu oknem, ale paní Bidlová, která je domovnicí, to nesmí vidět), a jdeme do města.

Je nám jasné, že Rakousko mele z posledního, že Čechy budou samostatné, ale naprosto se nám nelíbí, že by měl být nějaký ruský velkokníže českým králem. My jsme pro republiku. To je odvážné. Lidé si zatím pletou republiku s revolucí a daleko přijatelnější je jim nějaký ten český král, ať už Švarcnberk nebo Lobkovic. Většinou ale o tom ani mnoho nemluví.

Bojí se. Zatímco my se vůbec nebojíme, mluvíme o tom otevřeně se všemi známými, se kterými se setkáváme denně o šesté hodině večer na promenádě mezi Národním divadlem a Prašnou branou. Tam se musí jít také v neděli v jedenáct hodin dopoledne, protože kdokoli navštíví Prahu, vrátí se z fronty nebo je na dovolené, zajde sem. Je tu přeplněno, někdy se promenáda protáhne i na nábřeží až za Františkův pomník, ale lidé se potkají, vymění pozdravy a pár slov, víme, kdo tu je. A tady je také burza informací. Tady se dovídám, že profesor Masaryk je za hranice-

Dopis Jana Zrzavého Louise Schwarzové (21. 11. 1916). (viz str. 30)

mi a něco dělá pro samostatnost českého národa, tady slyším poprvé jméno dr. Beneše, kterého Franta Bidlo zná jako profesora z obchodní akademie.

A zase se rozejdeme. Franta jede někam do Štýrska, já se vracím ke kádru do Litoměřic a s nejbližší marškumpanií odcházím znovu do pole. Opět do Ruska. Jenomže tady se už nebojuje, fronta se rozpadla, protože v Rusku je revoluce a vracejí se od tamtud houfně naši vojáci, kteří tam byli zajati. Zase cvičíme vojáky v etapě, ale teď se mluví o pochodu na Kyjev, o obsazování Ukrajiny, o tažení k Černému moři. Je to válka, a není to válka, v každém případě je to však nepříjemné, teď když jsem se dal do studia práv, flákat se někde v Polsku nebo na Ukrajině pro nic za nic. Nejsem proto v okolí Chelmu, kde je náš pluk, ani šest neděl, a už se pokouším dostat domů. Přirozeně že na svoji supraorbitální neuralgii. Zkousím to tím spíše, že je u divize český lékař dr. Steiner z Mladé Boleslavi, který přece musí znát mého dědečka. Hlásím se marod a předvedu vzornou ukázkou útrap, které působí trigeminus. Ale Steiner nezabírá. Nechce mě uznat. Možná, že o trigeminu neví tolik, co já. Pokouším se mu napovědět, že jsem na to už byl léčen. Ale je tvrdý a chce mě poslat pryč s nějakým bromem, který prý mi určitě pomůže. Dalo mi velkou práci, než jsem ho umluvil, aby mě poslal do nemocnice na vyšetření, ale nakonec téhož dne, kdy můj pluk šel na východ, aby rozmnožil slávu rakouských zbraní, já jel do špitálu a nastoupil jsem opět známou cestu, která vedla tentokrát spleťtými stopami přes Krnov, kde mě dohonilo jmenování praporčíkem, do vinohradské nemocnice! Nic lepšího mě nemohlo potkat. „Stonat“ doma, pár kroků od bytu ve Šmilovské ulici, to je opravdová výhra v loterii. Hned jsem také rozeslal na všechny strany oznámení, kde vojákuji.

Vinohradskou nemocnici vede MUDr. Semerád a kolegové, s kterými ležím na jednom pokoji, mi o něm vyprávějí fantastické historky. Ostatně lépe než každé vyprávění mluví skutečnost, že ve světnici leží na stole jedno číslo Časopisu českých lékařů, ve kterém je otištěn Semerádův článek o tom, jak se vojáci ulevjají z vojny a jak se jejich švindl dá poznat, respektive co se poznat nedá a co je třeba učinit, aby se to nepoznalo. Dr. Semerád se před nikým netají svým míněním, ví, že má nad sebou

Podobizna majitele.

Vinodoruční podpis majitele:

J. Hejda

Pro rectora A. Holého
1. srpna 1914
Hejda

Abrol. ob. 363.

31. III. 1914
Seznam přednášek,

(Index lectionum)

do kterých byl zapsán jako řádný posluchač
(quas se frequentaturum rite professus est)

Jiří Hejda,

Rodiště (oriundus): *Hl. Vinohrady*

Otec (pater): *Emil L. Hejda*

Emil L. Hejda

Zapsán

(Inscriptio)

na fakultě: *právníké*
(in facultate)

**c. k. české university Karlo-Ferdinandovy
v Praze**

(c. r. universitatis Carolo-Ferdinandese bohemicae
Pragensis)

Dne (die)

10. II. 1914

V. Pivoňka
kvestor (quaestor)

Index studenta právnické fakulty c. k. české university Karlo-Ferdinandovy v Praze
Jiřího Hejdy (1914)

pověstného Halbhubra, plukovního lékaře, který je postrachem všech pacientů, protože vyhazuje ze špitálu i tuberačky a posílá je na frontu, dokonce vyhodil i jednoho mrzáka bez nohy. Proto když přijde Halbhuber na inspekci, visí na dveřích jedné světnice velký červený nápis: „Pozor! Cholera! Vstup přísně zakázán!“ a třebaže tato světnice je přechodně přeplněna, Halbhuber se do ní neodváží. Kolegové mi doporučují úplavici; vydržím ve špitálu několik měsíců, stačí poslat na vyšetření stolic některého z opravdu nemocných úplavicí, kteří jsou izolováni ve zvláštním pavilonu. Ale to znamená zákaz vycházet a já přece neproležím vzácný čas, který se mi naskytl, v Praze v nemocnici.

Zůstal jsem proto při své supraorbitální neuralgii. Nástupní vizita u dr. Semeráda byla klasická:

„Tak copak vám chybí, pane praporčíku? Aha, trigeminus, no, to se podívejme, tohle tu ještě nebylo. Vy studujete medicínu?“

„Ne, prosím, práva.“

„Práva? A že jste přišel zrovna na trigeminus?“ podivil se a pak mě začal vyšetřovat obvyklým postupem, který jsem přirozeně bezvadně ovládal: typické body na hlavě, kde při dotyku pociťuji bolest, patelární reflex (noha mi skáče do vodorovné polohy) a nakonec Romberg: zavřete oči, předpažte (konečky prstů se mi chvějí) a řekněte Á. Kdo to nemá v hlavě v pořádku, nedokáže při zavřených očích myslit na něco, např. že má vyslovit Á, a ztrácí rovnováhu. Provedl jsem všechno znamenitě. Semerád to také vděčně kvitoval.

„Opravdu supraorbitální neuralgie, jako když ji vyšije. Jenom při tom Rombergovi musíte padat dopředu, a ne dozadu. Máte přece předpažené paže. Rozumíte?“

Nemohl jsem se zbavit dojmu, že se tvářím pitomě, ale mlčel jsem. Byl jsem přijat do stavu nemocných, dostal jsem nějaké neškodné užívání a při vizitách se mě Semerád vždy jen zeptal:

„Tak co, všechno v pořádku?“

Hlásil jsem, že ano, a tím léčení skončilo. Takových jako já byla plná vinohradská nemocnice. Zanedlouho jsem přišel na to, že jeptišky, které nás hlídají, mají pochopení pro lidské slabosti vojáků a že jim nevadí, ztratím-li se po vizitě – byla odpoledne – nebo po obědě a objevím-li se v nemocnici až po snídani. Ko-

legové mi ukázali místo v kamenném plotě, kde lze velmi snadno přelézt – a já toho využíval plnými doušky k návštěvě koncertů a divadel, většinou s Louisou, která si vždy našla výmluvu, aby mohla do Prahy. Nebylo to sice nikdy déle než na týden, ale takový týden je lepší než stovky dopisů, které jsme si vyměnili. Teprve teď se poznáváme a přizpůsobujeme se jeden druhému, což pro ni jistě není snadné.

Patřím totiž k té generaci, která byla příznačná pro konec století: domníval jsem se, že záleží jen na mně, poznám-li všechny moudrosti tohoto světa. Od deseti let jsem sbíral umělecké pohlednice, které tehdy byly velmi v módě, dědeček mi věnoval staré Kunstkalender, v němž bylo 365 celostránkových světlotiskových reprodukcí nejslavnějších děl světového výtvarného umění. Tatínek četl Ulsteinův berlínský Der Tag, který přinášel pravidelně reprodukce moderních německých i jiných malířů. Vše jsem si vystříhal, nalepil na bílé čtvrtky papíru a rovnal do cyklů, z nichž mnohý měl i přes sto reprodukcí. Sestavil jsem si tak vlastního Rembrandta, Dürera, Michelangela a další a další. Peníze na zakoupení monografií jsem neměl, nebo jen docela málo. V kvintě mi prodal kolega Ferdinand Peroutka, který chodil o třídu výše a bydlel za rohem, takže jsme do školy chodili spolu, Emersovy Kunstgeschichte a Karpelesovy třídní Geschichte der Weltliteratur. Obojí jsem znal téměř z paměti. S Frantou Bidlem a s Charousem jsme chodili do čítárny Uměleckoprůmyslového muzea, kde nebyla žádná manipulace s výpůjčními lístky. Řeklo se panu knihovníkovi, že bych rád třeba něco o gotice, a obratem jsem dostal obrovský misál L'art gothique, který měl sice spoustu reprodukcí, ale ve kterém jsem luštil neznámou francouzštinu podle latiny.

V rodině klavírního virtuóza, bývalého šéfredaktora „Dalibora“, přítele Vítězslava Nováka, Suka, Antonína Dvořáka, Nedbala a nesčetné řady dalších, jako byl můj tatínek, není možné zůstat netečný k hudbě. Od šesti let jsem chodil k Mikešovi učit se na klavír, Spilka nás zde učil intonaci, později mě převzal Heřman – ale pořádně hrát jsem se nikdy nenaučil. Stejně tomu bylo s houslemi. Chodil jsem ke koncertnímu mistrovi Národního divadla Palečkovi, ale vrzal jsem na housle bídě. Zato jsem už ve dvanácti letech komponoval – samozřejmě, že operu, k níž jsem

si napsal sám libreto po vzoru svého milovaného Wagnera. Večer co večer usedl otec ke klavíru a zeptal se:

„Tak co si dnes dáme?“

„Beethovenovu Pastorální,“ prosil jsem.

Otec tedy zahrál Pastorální, a protože byl nejpozději za hodinu hotov, hrála se třeba ještě Sedmá – až do desáté hodiny, kdy se muselo končit. Není divu, že jsem už v patnácti letech znal celého Smetanu a Wagnera, Beethovenovy symfonie, nejvýznačnější díla Dvořákova, ale také otcovy oblíbené autory Mendelssohna, Schumanna, Haydna a Händela... prostě vše, co má v dějinách hudby nějaký význam. Doma se koncertovalo denně, tatínek měl od Urbánka jeho bývalou půjčovnu klavírních výtahů – přes 2000 svazků –, kterou měl Urbánek složenou na půdě, protože neprosperovala, až ho hasiči upozornili, že taková halda papíru musí z půdy pryč. Tatínek mě vzal s sebou, Urbánkovi nám půjčili staré pláště a lopaty (!) a my se dva dny hrabali v notách zavalených sazemi a prachem, dolovali jsme mezi různými potpourri pravé perly světové hudební literatury, první vydání německých romantiků, kompletního Mozarta, Bacha, všechny opery Čajkovského, Rinského-Korsakova, ale i Palestrinu, Orlanda Lassa...

A všechno se u nás hrálo. Měl jsem Branbergrový dějiny hudby i Riemanna a tatínek chtěl, abych věděl, co se hraje a kam to zařadit. Pamatuji se, že mě jako docela malého hochy, chodil jsem do obecné školy, vzal poprvé na koncert České filharmonie do Plodinové burzy. Stáli jsme a poslouchali Dvořákův karneval, ale už si nepamatuji, co bylo ještě na programu. Karneval jsem totiž znal, tatínek ho hrál na klavír. A zkoušel mě: musel jsem do vedlejšího pokoje a on něco zahrál. Pamatuji se na velký úspěch, když jsem po zahrání pouhých tří akordů hlásil: „Mistři pěvci, třetí dějství, začátek Sachsova monologu...“

Ano Louisa to měla se mnou těžké, protože tohle všechno jsem od ní také chtěl. Naštěstí měl její tatík (jak mu říkala), ve své knihovně Mayerův naučný slovník a Louisa, která byla v penzionátu v Teplicích a delší dobu se svým bratrem v Halle a v Lipsku, mluvila perfektně německy a měla vůli učit se všemu, co jsem jí doporučil. V Lidkovicích byl na to čas. Byla sama, pomáhala jen matce vést domácnost, a jinak měla prakticky celé

dny pro sebe. A tak tedy četla, sbírala si umělecké pohlednice, seznamovala se i s hudbou. Měla to ovšem těžší než já, kterému to servíroval denně otec. Pan Schwarz sice hrál na klavír a její bratr Arne se učil zpívat v Pivodově škole a doprovázel svoje barytonové árie, jenomže to vše byl jen ubohoučký průměr proti dokonalosti mého tatínka, který zahrál celou Figarovu svatbu z paměti.

Ale teď, kdykoli byla Louisa v Praze, chodili jsme do čítárny Uměleckoprůmyslového muzea, do galerie v Rudolfinu, do Národního i Nového německého divadla, debatovali jsme o Fráňovi Šrámkovi i o Hermannu Bangovi, kteří byli právě v módě, darovali jsme si navzájem knihy Zlatorohu a Louisa mi vyprávěla, jak u nich v Lidkovicích byli na návštěvě Herben s Macharem, a pochlubila se mi básní, kterou na ni napsal Machar a kterou jí věnoval:

Je zámek jak skvost zasazený
do širokého údolu,
má rudou střechu, bílé stěny,
stín osik, vížky topolů;
šťavnatá luka, lány řepy,
strništat žlutých čtverec kol,
a odměřené cepů tepy
radostně duní ze stodol.

Je park pln stromů starobylých,
má loubí, fontán, pěšinky,
na záhonech pár růží bílých,
vlasaté astry, jirňinky,
hospodář rád tu údy složí
při kávě, vonném doutníku
a spokojeně povyloží
zdar veškerých svých podniků.

A dívka je tam, smíšek čilý,
pěnička milá, veselá,
kam oči Tvé se obrátily,
tam její zjev se zabělá,

kuchyní, parkem, loukou letí
i s lovci chodí po polích,
když náhodou je nevidět,
pak prozradí ji hlas a smích.

Leč dvacet jar se neošálí...
Jsou chvíle, pěnička kdy sní
(zříc modrým zrakem v modrou dáli,
v kraj rozložitý, podzimní)
jak z toho klidu zde a světla
za mlhavým snem něčeho
tak ráda by hned navždy létla
v dál modrou světa širého.

Macharova báseň vyšla v roce 1927 ve sbírce „Na křižovatkách“ nákladem Aventina pod titulkem Z výletu (L. Sd.). O návštěvě v Lidkovicích se zmiňuje také dr. Herben v dodatcích k svým válečným pamětem, které jako bibliofilský tisk vydal jeho syn Ivan Herben.

Byla to nejkrásnější doba, kterou jsem prožíval, a vůbec jsem nebral na vědomí, že zatím zuří světová válka, že je v Rusku revoluce a že celá Amerika vstoupila do války proti Německu. Bohužel, všechno má svůj konec, i vinohradský špitál.

* * *

Píšeme tedy rok 1918. Od začátku prosince loňského roku jsem opět v polském Chelmu a zatím dělám instrukčního důstojníka u říšskoněmeckého pluku pro kulometry. Němci jsou s námi teď v jednom armádním svazku a je třeba, aby uměli zacházet i s našimi kulometry Schwarzlose, protože sami mají Maximy. Přijel jsem přímo od kádru, a protože jsem svůj pluk nenalezl, je prý někde v Trubakově v okolí Chelmu, hlásil jsem se u místního velitele, generála Herzmanského. Sotva spatřil na mém límci odznak kulometčíka, přidělil mě k Němcům. Spím v baráčích v Chelmu, stravuji se v štábní důstojnické jídelně a denně docházím za Němci. Formálně jsem ovšem ve stavu 9. pluku, který je v Trubakově, ale nikdy jsem tam nebyl.

V Chelmu jsem brzo našel společnost českých důstojníků, a protože za mnou tatínek každý týden posílal balíček českých a cizích novin, je u mě tak trochu čtenářský klub. Nejvíce je hledán Venkov a vídeňský Český deník, které mají nejlepší a nejodvážnější zprávy. Teď, v lednu 1918, je už naprosto jasné, jaká bude budoucnost. Šestého ledna čte Alois Jirásek deklaraci, ve které se mluví o právu českého národa na samostatnost, v českých zemích začíná nový politický život, dostáváme šeptané

Louisa Hejdová (roz. Schwarzová) s Dr. Janem Herbenem (sedící), zleva stojí její bratr ing. Josef Schwarz, její otec Viktor Schwarz, Josef Svatopluk Machar, Dr. Ed. Lederer se svým synem, Jiří Herben a Dr. Prokop Herben. Před zámkem v Lidkovicích, 2. polovina 10. let 20. století.

zprávy o činnosti T. G. Masaryka v Americe, víme o legionářích, tatínek píše, že jeho přítel Jaroslav Kvapil právě sbírá podpisy spisovatelů na manifest, žádající politickou samostatnost, a že ho také podepsal.

Ve vzrušené náladě prožívám leden a únor, zdržuji se více doma, v malém pokojíčku, kde je dost zima a kam za mnou nosí důstojnický sluha snídani i oběd, protože do služby chodím málo, prakticky o mně nikdo neví, domnívají se, že jsem u Němců a Němci se o mě nestarají. Vyhovuje mi to, dal jsem

se do psaní pohádkové komedie Když kvete kapradí v rýmovaném blankversu a hrajú si s tím. Trochu je to jinotaj na můj vztah k Louise, protože v té komedii, odehrává se někdy ke konci 18. století, je také vztah dvou milenců, kteří nejsou stejné víry: katoličky a protestanta. Chelmem procházejí bataliony „navrátilců“, lidí, kteří byli zajati v Rusku a teď, kdy armády spojenců obsazují celou Ukrajinu, jsou vraceni nazpět do vlasti, aby byli rychle znovu vycvičeni a nasazeni na italskou frontu, kde se podařil velký průlom od Piavy a Tagliamenta. V březnu se už mluví o tom, že tam bude nasazena i naše 26. divize, která je zatím tady, v okolí Chelmu.

A opravdu, jednoho dne přijde rozkaz, že se všichni důstojníci 26. divize mají hlásit na shromaždišti blízko pravoslavného kostela. Zapakuji si tedy svoje svršky a jdu. Je nás tu na dvě stě, většinou Němci ze Sudet, s mnohými se znám. Vystoupí nějaký nadporučík a čte jména. Přechtení se hlásí a vystupují stranou. Dnes odpoledne odjede transport do Itálie. Mě nečtou. Nakonec se ptají, není-li tu někdo, koho nečetli. Přihlásím se, oznámím své jméno, a nadporučík se zděsí:

„Co tu děláš? Ty jsi přece u devátých v Trubakově? Celý Trubakov je izolován, protože je tam cholera. Koukej mazat zpátky!“

Už jsem chtěl říci, že jsem v životě v Trubakově nebyl, ale můj andělíček strážný, třebaže se k němu už léta nemodlím, mi zacpal ústa. Rychle jsem odešel, abych nikoho nenakazil, a zavřel jsem se ve svém bytě. Dal jsem si posílat nejen snídaně a obědy, ale i večere, abych se vyhnul případným otázkám, jak to, že celá 26. divize jede do Itálie, a já tu ještě straším. V Trubakově o mně asi nevědí, v Chelmu se domnívají, že jsem v Trubakově... Žiju v dobrovolné izolaci, píšu si svoji veršovanou komedii, koresponduji s Louisou a s domovem, čtu noviny...

A tam se dočtu nejen o úporných bojích na italské frontě, kde padají hrdinové 26. divize za vlast a mladého císaře Karla, ale dovídám se také, že jednoroční dobrovolníci a důstojníci, kteří chtějí složit dodatečnou maturitní zkoušku z němčiny, mohou dostat okamžitě čtyřnedělní dovolenou.

Ani se mi nechce tomu věřit. Vždyť to je přece jasná výzva k ulevování neněmeckých důstojníků! Němci maturitu ze své ma-

teřtiny museli skládat už při normální maturitě, jako my z češtiny, takže z němčiny budou maturovat jedině Češi, Chorvati, Poláci, Italové atd., a ti ji udělají hravě, nehledě na to, že jim je lhostejné, jestli snad propadnou, protože svoje čtyři neděle dovolené budou mít. A tak jsem pospíchal na štáb v Chelmu a za tři dny jsem odjížděl východním rychlíkem do Prahy. Dvě noci a den – a celou tu cestu jsem stál v přečpané uličce, opíraje se chvíli zády, chvíli bokem, nebo marně se pokoušeje sednout si na nějaký batoh, který mi nepatřil. Ale jel jsem domů a bylo mi třiadvacet právě minulý měsíc.

A teprve doma jsem se dověděl jednak z novinových zpráv, jednak z dopisů přátel, že dvacátá šestá divize utrpěla v bojích u Piavy těžké ztráty a právě devátý pluk na tom byl nejhůře. Jestliže jsem už dříve věřil na osud, teď jsem byl o jeho nezměnitelnosti přesvědčen tím více, protože nikdy bych si nemohl vymyslet takovou docela nepravděpodobnou náhodu, že uniknu frontě jen proto, že moje papíry byly v Trubakově, který je izolován pro nebezpečí cholery. Podruhé v životě byla smrt na dosah ruky, a vyhnula se mi. Zdá se však, že mě má osud docela mimořádně rád. Protože jsem se ani ještě nepřihlásil k maturitě, když přišlo nařízení, že studující vysokých škol, kteří mají absolvovány tři semestry, se mohou přihlásit ke státním zkouškám, že pro ně uspořádají univerzity tříměsíční kursy, ve kterých shrnou učební látku – a na to se studujícím povolují tři měsíce dovolené.

Napsal jsem do Litoměřic žádost a za pár dní přišlo vyřízení – právě 24. dubna, na můj svátek. Mám dovolenou do konce července. Okamžitě si zapisuji čtvrtý semestr a začínám se učit. Den trvá šestnáct hodin. Vstávám ráno po páté a studuji, pak letím do přednášek, ale odpoledne a večery patří Louise, pokud je v Praze, nebo veřejnému životu. Teď v květnu se oslavuje výročí položení základního kamene Národního divadla v roce 1868, oslavou se mění v otevřenou demonstraci proti Rakousku, o českém státu se mluví už veřejně. Přirozeně, že jsem na Libuši, kterou zpívá Ema Destinová a kde při závěrečné věštbě propuká hlediště v nekonečný jásot přecházející v Kde domov můj zpívaný hledištěm i jevištěm, s Libuší v čele. Pak se ovšem nejde domů, ale k Flekům, kde se shromáždí kolegové studenti i vojáci a kam

přijdou i sólisté a sboristé i členové orchestru Národního divadla, a tam se znovu a znovu zpívá a provolává sláva Masarykovi, Benešovi i nedávno amnestovanému dr. Kramářovi.

Především ale studuji. Chci mít první státnici a čtvrtý semestr, a je-li pravda, že nám dva semestry prominou, znamenalo by to, že bych mohl v příštím roce absolvovat. Sňatek s Louisou se přibližuje až neuvěřitelně, nemožné se stává skutkem. Teď tedy především udělat státnici. Seznamuji se na fakultě s Hladkým,

Počátek Hejdova dopisu Louise s ilustrací z polského Chelmu (20. 1. 1918)

jehož otec má papírnu na Žampachu u Jílového. Bydlí v Praze nedaleko od nás, chodíme ráno spolu do Havlíčkových sadů a studujeme, zkoušíme se navzájem, na přeskáčku římské, německé, církevní právo, říšské dějiny rakouské, české státní právo. Dohodneme se, že strávím týden u nich na Žampachu, kde nebudeme rušeni.

Předtím však chci vidět Louisu. Nemůže do Prahy, protože její matka je v Karlových Varech na léčení a ona vede dům. Smluvím s ní tedy tajnou návštěvu v Lidkovicích. Ráno vyjedu z Pra-

hy – v uniformě poručíka – vystoupím v Heřmaničkách a jdu pěšky půldruhé hodiny do Lidkovic. Ale ne do zámku, nýbrž nad něj, do lesíka, a tady čekám. Louisa přišla krátce po poledni, přinesla mi pečené kuře a odvedla mě polními cestičkami do sousední vesnice, do domku, odkud je jedna z jejich služebných. Tam jsem se nasvačil a vraceli jsme se pak domů kouzelnou krajinou pod zříceninou Zvěřince. Jenomže cestou nás překvapil liják a ježto Louisa měla na sobě pouze lehké šaty, byl konec června, svlékl jsem svůj vojenský kabát a hodil jsem jí ho přes ramena. Sám jsem promokl až na kůži. Proto mi otevřela zadní vrátka do parku, usadila mě v jednom ze tří altánů, které tu jsou, a odešla domů chystat otci večeři. Musím čekat, než pan Schwarz půjde spát. Chodím zatím hustým křovím cestičkami parku, prohlížím všechna zákoutí, skleníky i záhony a už je úplná tma, když konečně Louisa přijde. Naštěstí je krásná, jasná noc, takže můžeme sedět venku pod širým nebem, obklopeni jen hustými korunami stromů, až téměř do půlnoci, kdy mě opět pustila zadním vchodem a já se dal na cestu do Heřmaniček, abych stihl vlak do Čerčan. Dalo se trochu do deště, ale to mi nevadí. Horší je, že jsem v Sedlci zabloudil a teprve když jsem šel za náměstím do kopce, bylo mi to divné, protože přece musím napřed projít Prčicí. V jednu hodinu v noci není ovšem nikdo na ulici, ani v Sedlci ne, třebaže místní rodáci o něm tvrdí, že je to malá Paříž. Chvilí jsem bloudil, ale pak jsem se rozhodl vrátit se až na kraj města, kudy jsem přišel, a konečně jsem přece našel správnou cestu. Jenomže už bylo hodně pozdě a nechtěl-li jsem zmeškat vlak, nezbylo než klusat.

Běžím teď poklusem, třebaže je přede mnou dlouhý, táhlý kopec, a když to nejde, jdu ostrým krokem, ale pak se znovu dám do klusu, zejména jakmile přejdu přes vrchol a mám pod sebou příkrou stráň k nádraží. Chytil jsem vlak právě včas; že jsem klusal, to mi prospělo, protože jsem měl na sobě promočený kabát, a nadto ještě stále drobně pršelo. V Čerčanech jsem přesedl do Jílového a tady už mě čekal Jirka Hladký a odvezl mě domů. Přestože mám za sebou čtyřiaadvacet hodin nepřetržitého bdění, nepocituji vůbec touhu jít spát a po důkladné snídani se hned dáme do učení. Za týden jsme měli dojem, že jsme dokonale připraveni – když došlo ke katastrofě.